

ถ้าจะฟังตน ก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นที่ฟังได้
การฟังตนเองได้ คือความเป็นอิสระเสรีที่แท้จริง

เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ.--พิมพ์ครั้งที่ ๖.--กรุงเทพฯ: ชิวเกษมฯ, ๒๕๕๙.

๕๖ หน้า

๑. พุทธศาสนากับสังคม I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๕๙.๓๑๑ ๗๘๓

ISBN 974-93947-6-3

พิมพ์ครั้งที่ ๖

มีนาคม ๒๕๕๙

จำนวนพิมพ์

2,000 เล่ม

ผู้พิมพ์

ชมรมชิวเกษม ประชาคมร่วมสร้างสุขภาวะเพื่อสุขสาธารณะ
พุทธมณฑล, สำนักพิมพ์เบิกบาน

ที่ปรึกษา

รศ.ดร.สุริยพงศ์ วัฒนาคัตตี, ผศ.มาลี พงษ์พงษ์สวัสดิ,
อ.สนั่น ไชยเสน, นพ.วัฒนา เทียมปฐม,
คุณสุลีนี วรศรีโสธร, ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์,
ปรีชา ก้อนทอง, คมทวน คันธนู

บรรณาธิการ

พัชรมณฑ์ พลวรรช

ภาพปก

จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ (วัดโพธิ์) กทม.

ราคา ๓๘ บาท

จัดจำหน่ายทั่วประเทศ

 บริษัท หนังสือสายน้ำ จำกัด

๒๐/๖๐ หมู่ ๕ ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ (๐๒) ๙๖๗๒๕๒๐-๑, โทรสาร (๐๒) ๕๒๕๐๓๗๔

พิมพ์ที่ บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์ จำกัด

โทรศัพท์ (๐๒) ๗๑๗๘๘๕๗-๖๑

หนังสือนี้ ไม่มีค่าลิขสิทธิ์ แต่เพื่อให้เนื้อหาสาระของหนังสือถูกต้อง แม่นยำ ท่านผู้ใดครุฑา
ประสงค์จะพิมพ์เผยแพร่ ขอให้ติดต่อขอรับต้นแบบหนังสือ ฟรี จากวัดญาณเวศกวัน ต.บางกระที่
อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐ แล้วนำไปดำเนินการจัดพิมพ์เองตามแต่เห็นควร

เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ชมรมชีวเกษม

ประชาชนร่วมสร้างสุขภาวะเพื่อสุขสาธารณะ พุทธมณฑล

สำนักพิมพ์เบ็กมาน

อนุโมทนา

คุณปรีชา ก้อนทอง แห่งร้านเบิกมาน ในนามของชมรมชีวเกษม
ประชาคมร่วมสร้างสุขภาวะเพื่อสุขสาธารณะ พุทธมณฑล แจ้งขออนุญาต
พิมพ์หนังสือ รวม ๔ เล่ม คือ

๑. สารสำคัญของพุทธธรรม: อริยสัจ ๔
๒. ชีวิตที่สมบูรณ์
๓. ความจริงแห่งชีวิต
๔. เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ

เพื่อเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป อาตมาขออนุโมทนาตามความ
ประสงค์ เพราะเป็นการช่วยกันแผ่ขยายความรู้เข้าใจธรรมให้อำนวย
ประโยชน์สุขแก่พหุชน ตามคติแห่งพระพุทธจริยา

สิทธิในการพิมพ์เผยแพร่เฉพาะครั้ง ได้มอบให้เปล่า ตามที่ได้
ขออนุญาตเฉพาะกรณี สำหรับการพิมพ์ครั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนกุศล
แห่งธรรมทานให้ทวีขึ้นตามลำดับกาล

ขอบุญจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญ จงอำนวยผลเพื่อความดำรงมั่นแห่ง
พระสัทธรรม และเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนยั่งยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๘

คำประกาศ

ชมรมชีวเกษม ประชาคมร่วมสร้างสุขภาวะเพื่อสุขสาธารณะ ด้วย
กุศลเจตนาของกลุ่มผู้มีสัมมาทัศนะเรื่องสุขภาวะที่นำไปสู่สุขสาธารณะ
ตระหนักว่าสุขภาพของปัจเจกในระดับร่างกายนั้น ขาดความยั่งยืนและยัง
ประโยชน์เฉพาะตน จึงร่วมกันร่วมเสนอ วิถีแห่งการปฏิบัติวัฒนธรรม
สุขภาพในบริบทสุขภาวะแบบองค์รวมแก่ชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างชุมชน
สุขภาวะแต่สังคมด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสมานฉันท์วางใจต่อ
กันอย่างมิตรผู้มอบรักและปรารถนาดีโดยสมาทานหลักแห่งพุทธธรรม นำ
มาใช้ถักร้อยหลอมรวมผู้คนในชุมชน ตลอดถึงสังคมใหญ่ ให้บังเกิด
ประโยชน์สูงสุด ต่างได้ถือเป้าหมายคือ ปัจเจกชนมีสุขภาวะที่สุขสมบูรณ์
ชุมชนและสังคมใหญ่ได้บรรลุถึงสุขสาธารณะที่ยั่งยืน

ด้วยอาศัยสารัตถะธรรมที่สำคัญ นำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อศึกษา
เรียนรู้ทั้งเป็นวัตรปฏิบัติของปัจเจก พร้อมเป็นพลวปัจจัย ร่วมสร้างสุข
ภาวะเพื่อสุขสาธารณะที่สมบูรณ์ยั่งยืนแก่สังคม

ชมรมชีวเกษมฯ ได้มีฉันทามติแจ้งความประสงค์ กราบขออนุญาต
จัดพิมพ์หนังสือบทนิพนธ์ของพระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต) อันประกอบด้วยสาระสำคัญจำนวน ๔ เล่ม คือ

๑. ความจริงแห่งชีวิต

๒. เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ

๓. สาระสำคัญของพุทธธรรม: อริยสัจ ๔

๔. ชีวิตที่สมบูรณ์

ซึ่งได้รับเมตตาอนุญาตให้จัดพิมพ์เผยแพร่ได้ จึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์อย่างสูงที่ได้เมตตาอนุญาตให้ยังกิจนี้ได้บรรลุสารัตถประโยชน์อย่างสมบูรณ์ ในการจัดพิมพ์ชุดสำคัญในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งได้มอบให้สมาชิกของชมรมฯ และประชาคมกลุ่มผู้สมาทานวิถีการร่วมสร้างสุขภาวะเพื่อสุขสาธารณะ ห้องสมุด และศูนย์ข้อมูลกลางแห่งชุมชนทั่วไป อีกส่วนหนึ่งนำไปจำหน่ายแจกจ่ายแก่สาธารณชนผู้สนใจใฝ่ธรรมให้ได้กำจายแผ่กว้างออกไป

ชมรมชีวเกษมฯ หวังอย่างยิ่งว่า สารัตถะแห่งข้อธรรมอันสำคัญเหล่านี้จักนำจิตใจของผู้สมาทานธรรมทั้งปัจเจกและพหุชนที่หวังและปรารถนาสุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธธรรม เห็นและตระหนักต่อทุกขภาวะของชีวิต ได้ประจักษ์ต่อวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างดำเนินสุข กอปรด้วยปัญญาปฏิบัติด้วยเมตตาต่อกัน นำไปสู่การร่วมสร้างสุขภาวะ เพื่อสุขสาธารณะ เป็นวัฒนธรรมสุขภาวะที่ยั่งยืน

กราบขอบพระคุณท่านพระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินทราจินตาทิพย์) ที่ได้เมตตาอนุญาตให้จัดมอบต้นฉบับที่สมบูรณ์ให้ทั้ง ๔ เล่ม ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

**ชมรมชีวเกษม ประชาคมร่วมสร้างสุขภาวะ
เพื่อสุขสาธารณะ พุทธมณฑล
สำนักพิมพ์เบิกมาน**

๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

อนุโมทนา	๔
คำประกาศ	๕
เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ	๘
วิกฤติ ถ้ามองเห็น อาจต่อด้วยวิบัติ	
วิกฤติ ถ้ามองยาว อาจเป็นจุดเริ่มของวิวัฒน์	๑๐
ถ้าไม่มัวแต่ตื่นเต้นข่าวร้าย จะมองเห็นส่วนดีและโอกาสที่จะได้	๑๑
ถึงแม้วิกฤติมา ถ้าสำรวจตัวเอง ก็เริ่มตั้งตัวได้	๑๗
เร่งแก้ปัญหาหระยะสั้น ให้สัมพันธ์กับการแก้ปัญหาหระยะยาว	๒๐
ปรับแก้การดำเนินชีวิตของคนไทยเสียใหม่ก็จะแก้ไขปัญหา	
ได้อย่างยั่งยืน กลมกลืนกันทั้งหระยะสั้นและหระยะยาว	๒๓
ต้องจัดการศึกษาที่ทำให้คนสามารถดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง	๒๖
พิสูจน์คุณค่าของการศึกษา ด้วยการช่วยพัฒนาคนคราววิกฤติ	๒๘
ถึงแม้เศรษฐกิจจะวิกฤติ แต่ถ้าจิตปัญญาไม่วิกฤติ	
ก็จะแก้ปัญหาได้ ให้เศรษฐกิจฟื้นวิกฤติ	๓๑
ดีที่ตัวมี ต้องรักษาไว้ให้ได้	
และใช้เป็นฐานที่จะก้าวไปเอาดีที่ยังไม่มี	๓๔
ถ้าจะพึ่งตน ก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นที่พึ่งได้	
ถ้าจะเป็นอิสระเสรี ก็ต้องมีความสามารถที่จะทำด้วยตนเอง	๓๗
จะมองอะไรก็ต้องมองหาเหตุปัจจัย	
และมองให้เห็นสิ่งที่จะทำต่อไป	๔๑
ไม่ว่าจะเป็น “ขาขึ้น” หรือ “ขาลง”	
ก็ต้องเตรียมขาของเราไว้ก้าวให้ดี	๔๖
สู่ยุคใหม่ แห่งการสร้างสรรค์สังคมไทย	๕๐

เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ*

ต่อแต่นี้ไป เนื่องจากอาตมภาพได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาติดต่อกันไป เพราะฉะนั้นก็เลยไม่มีการพัก จึงจะได้แสดงปาฐกถาตามที่ได้รับอาราธนา ซึ่งคณะกรรมการ ได้ขอให้พูดในชื่อเรื่องว่า **“พุทธวิธีแก้ปัญหาวิกฤติของชาติ”**

เวลานี้ คำว่า **“วิกฤติ”** นี้ คนไทยได้ยินบ่อยมาก แล้วก็เป็นเรื่องวิกฤติทางเศรษฐกิจ การจัดการรายการพูด การประชุม การอภิปราย ปาฐกถาจะมีเรื่องวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจนี้บ่อย การประชุมครั้งนี้ก็ไม่เว้นเหมือนกัน พอเริ่มต้นการประชุมเรื่องแรกก็ให้พูดเรื่องแก้วิกฤติ

* ปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ ๒ กองทุนการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เรื่อง “ความร่มเย็นในวิถีไทย” ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๐ (หัวข้อปาฐกถาเดิมชื่อ “พุทธวิธีในการแก้วิกฤติของชาติ”)

วิกฤติ ถ้ามองเห็น อาจต่อด้วยวิบัติ

วิกฤติ ถ้ามองยาว อาจเป็นจุดเริ่มของวิวัฒน์

วิกฤติเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น เป็นเรื่องหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะเปลี่ยนไป ความจริง คำว่า วิกฤติ ที่ว่าจะเปลี่ยนไปนั้นไม่แน่ว่าจะเปลี่ยนไปทางร้าย หรือทางดี คือถึงจุดที่ ถ้าพูดด้วยภาษาสามัญก็เรียกว่าแย่ที่สุดแล้ว พอถึงจุดแย่ที่สุดก็เป็นจุดเปลี่ยน

ที่ว่าจะเปลี่ยนนี้ เพราะว่าแย่แล้ว คนก็เลยหนีไปในทางที่ไม่ดี ความจริงที่ว่าวิกฤตินั้นอาจจะเปลี่ยนไปในทางดีก็ได้ โดยทั่วไป แต่ไม่ใช่ทุกครั้ง เมื่อแย่หรือตกต่ำถึงที่สุดแล้ว การเปลี่ยนก็ต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น แต่อย่าประมาท บางทีแย่ที่สุดแล้วก็กลายเป็นพินาศไปเลย เพราะฉะนั้นจึงมีสองทาง อย่าให้เปลี่ยนจาก **วิกฤติ** เป็นพินาศหรือเป็น **วิบัติ** วิกฤติกับวิบัติ เป็นคำที่ใกล้เคียง ๆ กันอยู่ เราก็ให้เปลี่ยนไปในทางดี ให้เป็น **วิวัฒน์** อย่าเป็นวิบัติ เมื่อเป็นวิวัฒน์ก็เจริญต่อไป

ท่ามกลางสภาพที่เป็นวิกฤตินั้นย่อมจะมีข่าวตื่นเต้นกันมาก คนตื่นเต้นกันอยู่แล้ว ยังได้ยินข่าวตื่นเต้นอีกก็เลยยิ่งตื่นกันใหญ่ ถ้าตื่นเต้นมากก็กลายเป็นตื่นแตกตื่นแตกก็เสียหายแล้วก็มัวแต่ร่วนวายกับเรื่องเฉพาะหน้า

ความจริง ในระยะเวลาอย่างนี้ เราอย่าไปมองเฉพาะเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นเฉพาะหน้า ถ้ามองแต่เฉพาะหน้าบางทีก็ลืมมองระยะยาว ชีวิตและสังคมของเรายังต้องเดินต่อไปอีกมาก ถ้ามัวแต่มองเพลินเฉพาะหน้าอย่างเดียวโดยไม่คิดตั้งตัวเพื่อมุ่งผลระยะยาว จะทำให้แก้ปัญหาได้ยาก

ถ้าเราตั้งสติให้ดี มองไปข้างหน้า บางทีใจเราจะเย็นลง และจะเกิดมีความหวัง เพราะฉะนั้นจึงเหมือนกับต้องมาเตือนกันว่า โอ! อย่ามัวตื่นเต้นเฉพาะหน้าจนกระทั่งลืมมองระยะยาวไป

ถ้าเราไม่มัวแต่ตื่นเหตุการณ์เฉพาะหน้า ก็จะเหมือนคนตื่นสงครามหรือแตกตื่น เวลาเกิดเหตุการณ์ร้าย แล้วตื่นตระหนก คนที่ตื่นตระหนกตกใจบางทีตื่นตะลึง เลยใจเตลิดเปิดเปิง แก้ปัญหาไม่ได้ คนที่จะแก้ปัญหาก็ต้องมีสติ เพราะฉะนั้นอย่างน้อยต้องจำคดีว่า **“ตื่นตัว อย่าตื่นตูม”** ตื่นตัวตื่นได้ แต่อย่าให้กลายเป็นตื่นตูม

ไม่ต้องพูดถึงเวลาเกิดเหตุการณ์น่าตื่นเต้นตระหนก แม้แต่ยามปกติเราก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ ทางพระท่านเรียกว่า **ไม่ประมาท** ตามปกติเราก็ต้องตื่นตัวอยู่แล้ว ยิ่งเวลาเกิดเหตุการณ์อย่างนี้เราก็ยิ่งต้องตื่นตัว แต่อย่างทีกล่าวเมื่อกี้ว่าอย่าตื่นตูม ตื่นตูมแล้วเดี๋ยวเป็นกระต่าย

กระต่ายที่ตื่นตูมได้พาให้สัตว์ทั้งหลายในป่าพลอยร่นหายกันไปหมด ต้องอาศัยผู้มีปัญญาคือราชสีห์เจ้าป่ามาช่วยแก้ปัญหาให้

ถ้าไม่มัวแต่ตื่นเต้นข่าวร้าย จะมองเห็นส่วนดีและโอกาสที่จะได้

ความจริงนั้น ท่ามกลางข่าวร้ายก็มีข่าวดีอยู่ด้วยปนกันไป ข่าวร้ายเวลานี้ได้ยินกันมากมาย และข่าวร้ายนั้นก็กลบด้านที่ดีเสีย ทำให้เรามองไม่เห็น อย่างน้อย ถ้าเรามองอีกด้านหนึ่ง โดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดมีที่อื่น หรือแม้แต่ในสังคมไทยของเราเอง สถานการณ์

ปัจจุบันนี้ก็ยิ่งดีกว่าที่เคยเป็นมาก่อน

เวลานี้ ที่ตื่นกันมากที่สุดก็คือเรื่อง *ค่าเงินบาท* เพราะค่าเงินบาท ตกต่ำมาก จาก ๒๖ บาท เดียวกลายเป็น ๓๐ กว่าบาท เดียวกลายเป็น ๔๐ กว่าบาท จวนจะเป็น ๕๐ ตอนนี่ดีขึ้นมาหน่อย ๔๙ แล้วกลับมามีเหลือ ๔๔ ก็ดีขึ้นมา แต่อย่าไปนอนใจ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกก็มีหวังเป็น ๕๐ หรือเลย ๕๐ ได้เหมือนกัน เราอยู่ดี ๆ เงินมันก็ลดหายไปเฉย ๆ แล้วแถบหนึ่งก็เพิ่มขึ้น อย่างคนที่รวยหน่อยเคยเป็นหนี้ ๒๖ ล้านบาท อยู่ดี ๆ หนี้นั้นก็กลายเป็น ๔๙ ล้านบาท ไม่ใช่เฉพาะหนี้เพิ่ม ดอกเบี้ยที่จะชำระหนี้ก็เพิ่มตามขึ้นไปด้วย คนที่ฝากเงินไว้ในพวกเงินทุนหลักทรัพย์ พวกไฟแนนซ์ต่าง ๆ ก็ทุกข์มาก ไฟแนนซ์ล้มไป ถูกปิดไป ๕๖ แห่ง เป็นข่าวตื่นเต้นทั้งนั้น

ที่นี้มาดูอีกทีว่า ที่ค่าเงินบาทของเราตกจาก ๒๖ เป็นเลย ๔๐ บาท ไปนี้ เทียบไปแล้วเคยมีเหตุการณ์ที่ร้ายกว่านี้ ถ้าจะเอาประเภทที่เหมือนกับนิทานอย่างผู้ที่อ่านคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ คงเคยได้ยินเรื่องในอรรถกถาธรรมบทว่า เศรษฐีตกต่ำ เงินกลายเป็นถ่าน พอเงินกลายเป็นถ่านก็หมดความหมาย

ไม่ต้องถึงพุทธกาลหรอก เอาแค่ไม่นานมานี้ ในเขมรตอนที่นายพลพตขึ้นปกครอง จะสร้างประเทศเขมรใหม่ อะไรต่ออะไรในประเทศเขมรนี้ต้องเริ่มกันใหม่ ตอนนั้นเงินกลายเป็นกระดาษ คือ แก่ประกาศยกเลิกธนบัตรที่ใช้กันอยู่ ให้เริ่มต้นกันใหม่ ใครมีเงินเท่าไรก็เก็บกักตุนไว้ก็ไม่มีความหมาย ความจริงเงินก็เป็นกระดาษอยู่แล้ว ไม่ต้องกลายเป็น

เป็นกระดาษหрок ที่จริงกระดาษมากลายเป็นเงินตามที่สมมติกัน หรืออย่างเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เสร็จใหม่ ๆ อาตมาภาพเป็นเด็ก ๆ อยู่ ยังกั้น ตอนนั้นมีธนบัตร ๑,๐๐๐ บาท พอสงครามโลกจบไปไม่กี่ปี เงินพันบาทนั้นมีค่าเหลือ ๕๐ สตางค์ ต้องมีการปั๊มตัวเลขกันใหม่ เงินพันบาทเหลือห้าสิบบสตางค์

ตอนนี้ของเรา ๑ ดอลลาร์ต่อ ๔๐ กว่าบาท ไม่เป็นไร ยังดีกว่าสถานการณ์ที่เคยวิกฤติมากกว่านี้ ถ้ามองในแง่นี้ก็ทำให้สบายใจขึ้น แต่แง่ที่น่าสบายใจซึ่งเป็นจริงเป็นจังมากกว่าก็คือ ยามนี้เราจะเห็นว่าผู้คนทั่วไปที่เคยฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยนั้น ก็รู้จักยับยั้งชั่งใจ มีการประหยัดกันมากขึ้น และมองอีกด้านหนึ่งก็ไม่ใช่ว่าอะไร ๆ จะตกต่ำไปหมด ในขณะที่เงินดอลลาร์แพงขึ้น ๆ นั้น เสียงจากญาติโยมทั่วไป ทั้งในกรุงและต่างจังหวัดว่าอาหารค่อนข้างถูกลง

เมื่อวานนี้ไปสุพรรณบุรีมีญาติโยมที่นั่นบอกว่า ตอนนี้อย่างบ้านกินหมูก้นจนเบือ เพราะว่าไปไหน ๆ แม้แต่ข้างถนนก็มีหมูขาย ๓ กิโลเพียง ๑๐๐ บาท ก่อนหน้านี้กิโลละ ๘๐ บาท อาตมาไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เพราะไม่ได้ซื้อหมูด้วย แต่ก็ยังพลอยได้ยินข่าวจากวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ก่อนวิกฤติเศรษฐกิจนี้ วิทยุรายงานเรื่องราคาสินค้าทั่วไป ราคาหมูตอนนั้นประมาณ ๗๕-๘๐ บาทต่อ ๑ กิโลกรัม มาตอนนี้อยู่แค่ ๗๐-๗๕ บาท นี่เป็นราคาที่ประกาศเป็นทางการ แต่ที่ชาวบ้านซื้อนั้นเหลือแค่ ๓ กิโลกรัมต่อ ๑๐๐ บาทเท่านั้นก็มี

ที่พูดนี้ไม่ใช่ของจะถูกไปทั้งหมด แต่อย่างน้อยก็ให้เห็นว่า ใน

ความเป็นอยู่ของคนทั่วไป ที่ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับสินค้าต่างประเทศนั้นก็นับว่าพอเป็นอยู่ได้ บางอย่างก็อาจจะดีขึ้นด้วย แต่ทำอะไรจะทำให้ของที่ถูกลงอย่างนี้ขยายเป็นทุกทั่ว ๆ ไป และถูกต่อไปในระยะยาว แต่อย่างน้อยถ้าสินค้าพื้นฐานอย่างเช่นอาหารยังราคาถูกลง เราก็พออยู่กันได้ หรือของขึ้นไปแต่รายได้ก็เพิ่มอย่างสมดุล ก็ไม่เป็นไร บางทีจะเป็นเพราะเราไปพึ่งสินค้าฟุ่มเฟือยจากเมืองนอกมากเกินไปละกรรมัง จึงทำให้เราต้องลำบาก อันนี้ก็เป็นอย่างอื่นต่าง ๆ ที่พึงพิจารณา

อย่างเรื่องที่ว่าเมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้ทหารหางานทำยาก เช่นการก่อสร้างเวลานี้อยู่ในสถานะลำบากมาก ต้องหยุด ต้องค้างไปทั่ว ชาวชนบทที่เข้ามาในเมืองนั้น มาทำงานอุตสาหกรรมและทำงานก่อสร้างกันเป็นส่วนใหญ่ ตอนนั้นก็เลยไม่มีงานทำ ต้องกลับถิ่น การกลับถิ่นนั้นดูเหมือนกับแย่ ชาวบ้านบางคนอาจจะบอกว่า แหม เข้ามาหาโชคทั้งที ไม่ประสบความสำเร็จ กลายเป็นแย่ ต้องตกลับกลับบ้าน แต่ความจริงมองอีกแง่หนึ่ง การที่ชาวชนบทกลับถิ่นก็เป็นการดี (ระยะยาว)

เรากำลังวิตกกังวลกันอยู่ เคยพบกับ ส.ส.บางท่าน เมื่อก่อนวิกฤติทางเศรษฐกิจ เขาบอกว่า ตอนนี้ชุมชนชนบทกำลังจะล่มสลายหรือล้มละลายแล้ว เพราะว่าคนมีกำลังที่จะเป็นทรัพยากรของท้องถิ่นพากันหนีเข้าเมืองหมดแล้ว ชนบทถูกทอดทิ้ง หมู่บ้านต่าง ๆ เหลือแต่คนแก่กับเด็ก ตอนนั้นก็กลับเป็นว่าถ้ามองในแง่หนึ่งกลายเป็นดี คนที่เป็นกำลังที่เป็นความหวังของชนบทจะได้กลับไปท้องถิ่นของตัวเอง แต่ทำอะไรจะช่วยให้เขาพัฒนาท้องถิ่นขึ้นมา และถ้าคนไทยหันกลับไปฟื้นฟูการเกษตรของ

เรา ก็จะเป็นแนวทางที่น่าจะถูกต้องด้วยซ้ำ เพราะว่าการเกษตรของเรานี้เป็นพื้นเดิมของประเทศชาติ ประเทศไทยนี้มีความชำนาญพิเศษ ซึ่งถือว่ามีทุนเดิมดีในด้านการเกษตร แต่เรามาทอดทิ้งเพราะเราไปหวังอยากเป็นอุตสาหกรรม เช่นอยากเป็นนิกส์ เป็นต้น ตอนนี้อย่างไรเราก็มีโอกาสที่จะ **หันกลับไปฟื้นฟูการเกษตร** ให้เกษตรฟื้นตัวขึ้นมา

ด้านดียังมีอีกหลายอย่าง เช่น

เมืองไทยเคยเสียดุลการค้าอย่างมาก เพราะชอบนำเข้าสินค้านอก โดยเฉพาะที่ฟุ่มเฟือยต่าง ๆ แต่มาตอนนี้ สินค้าเข้าเริ่มลดลง ๆ สินค้าออกกลับเพิ่มขึ้น ดุลการค้าทำท่าดีขึ้น

ประชาชนเกิดจิตสำนึกที่จะช่วยชาติและช่วยกันมากขึ้น ถ้าจิตสำนึกนี้ยืนยาวต่อไปก็จะมีดีมาก แต่ก็ควรตั้งข้อสังเกตว่าจะมองกันแค่ว่าแคบ ๆ สั้น ๆ หรือเปล่า

ตั้งแต่เกิดวิกฤติมีทุกข์กันมากขึ้นนี้ ผู้คนดูเหมือนจะมาวัดหาพระทำบุญทำทานและฟังธรรมกันมากขึ้น แต่ก็ต้องตั้งข้อสังเกตว่า ทำอย่างไรคนจะไม่หยุดแค่ว่าที่ฟังทางจิตใจ แต่ให้ก้าวต่อไปถึงขั้นเอาธรรมเอาหลักคำสอนไปใช้พัฒนาตัวเอง เพื่อทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ และพัฒนาชีวิตพัฒนาครอบครัว พัฒนาสังคมกันต่อไป

ที่เด่นมากอย่างหนึ่ง คือ ตอนนี้อย่างไรประชาชนสนใจเรื่องการบ้านการเมืองกันจริงจังขึ้น เพราะเห็นตระหนักรู้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องมาถึงชีวิตของตัวเอง เป็นความสนใจที่แผ่ขยายลงไปถึงชาวบ้านคนใช้แรงงาน แต่ก็ต้องตั้งข้อสังเกตเช่นเดียวกันว่า เป็นความสนใจที่เข้าวิถีของประชาธิปไตยหรือยัง

ส่งท้ายด้วยข้อดีระดับโลก คือวิกฤติคราวนี้ทำให้ชื่อเสียงของเมืองไทยเด่นดังไปทั่วโลก ใคร ๆ ก็กล่าวขวัญถึงเมืองไทยว่าเป็นต้นเหตุของวิกฤติการณ์เศรษฐกิจของเอเชียครั้งนี้ ซึ่งมีผลกระทบไปทั่วโลก แต่ข้อนี้จะเรียกว่าชื่อเสียงหรือชื่อเสียง ก็ยังน่าสงสัย

นี่ก็เป็นแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งน่าจะเป็นทางที่ดี และอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องก็ได้ ตรงกันข้าม ถ้าเราเดินทางต่อไปในวิถีทางก่อนวิกฤตินี้เสียอีก อาจจะถูกกลายเป็ความผิดพลาดมากในระยะยาวจนกระทั่งแก้ตัวไม่ไหว เพราะฉะนั้นการที่มาเจอวิกฤติเสียตอนนี้จะได้กลับตัวทัน จึงอาจจะกลายเป็นดีไปเลย จึงบอกว่าอาจจะเป็นระยะเวลาเริ่มต้นที่ถูก คือ เริ่มวิวัฒน์ก็ได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องเข้าใจสถานการณ์ให้เพียงพอ แล้วก็จับจุดของตัวเองให้ถูกกว่าอะไรจะเป็นทางแห่งความเจริญก้าวหน้าอย่างแท้จริง

สถานการณ์อื่น ๆ ที่เราน่าจะมองก็เช่นว่า ตามปกตินั้นคนเวลามีความทุกข์ยาก โดยเฉพาะเวลามีทุกข์ร่วมกันจะเกิดความสามัคคี เห็นอกเห็นใจกัน ซึ่งมีร่องรอยบ้างว่าคนไทยเริ่มเห็นอกเห็นใจกัน แต่ก็ยังต้องมองต่อไปอีกว่าแง่ดีที่ว่านี้จะเกิดขึ้นจริงจ้งหรือไม่ คือการที่คนไทยจะมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ถ้าเราปรารถนาเหตุการณ์ร้ายแล้วเกิดความสามัคคีขึ้นมาจริง ๆ ก็นับว่าเป็นผลดีอีกอย่างหนึ่งที่สังคมควรจะยินดีได้มาก และถ้าเรารักชาติกันจริง ๆ ตอนนี้ก็ถึงเวลาที่จะแสดงออกแล้วจะได้ดูว่าคนไทยมีความจริงใจต่อประเทศชาติแน่แท้หรือเปล่า ไม่ต้องพูดถึงรักชาติละ เอาแค่จริงใจต่อประเทศชาติก็พอ ตอนนี้จะสำรวจตัวเองและสำรวจพวกเรากันเองได้

ถึงแม้วิกฤติมา ถ้าสำรวจตัวเอง ก็เริ่มตั้งตัวได้

ที่พูดมานี้ก็เป็นแง่มุมต่าง ๆ ที่เราทั้งหลายจะได้เห็นว่า โอกาสนั้นมีอยู่ในท่ามกลางของปัญหาความทุกข์ยากและความวิกฤตินี้ อย่างน้อยเราก็จะได้สำรวจตัวเอง แล้วก็มีโอกาสที่จะฝึกฝนตนเองด้วย ถึงแม้จะอยู่ในภาวะวิกฤติ แต่พอเราหันมามองดูเพื่อสำรวจตัวเอง สติก็มา และพอสำรวจก็เริ่มมองเห็นอะไร ๆ ปัญญาก็เกิด

ลองเอาพุทธภาสิตบทหนึ่งมาใช้ พุทธภาสิตง่าย ๆ บทนี้มีประโยชน์มาก ใช้สำรวจตัวเองของพวกเราได้พอเลย แล้วก็บ่งชี้โอกาสที่จะตั้งต้นเดินทางต่อให้มีความเจริญงอกงามสืบไปด้วย

พุทธภาสิตบทนี้มาในชาดก ง่ายมาก ท่านกล่าวถึงเกณฑ์วัดผลการครองชีวิตของผู้ครองเรือน ว่ามีความสำเร็จหรือความดีขนาดไหน แบ่งเป็น ๔ ชั้น ลองดูซิว่า ๔ ชั้นมีอะไรบ้าง ท่านกล่าวว่า

คนครองเรือนชยัน ดีข้อ ๑

มีทรัพย์แล้วแบ่งปัน ดีข้อ ๒

ยามรุ่งเรืองไม่เหลิงลอย ดีข้อ ๓

ถึงคราวเสื่อมถอยไม่หมดกำลังใจ ดีครบ ๔ (๒๗/๑๑๗๕)

แค่นี้แหละ สำรวจตัวเองได้เลย ๔ ข้อนี้เราได้ครบไหม ได้เกรด A หรือเปล่า เดียวนี้ชาววัดกัน ๔ ชั้น อย่างนักเรียนที่สอบ ถ้าได้ ๔ ก็เต็ม ดูซิว่าเราได้ ๔ หรือได้แค่ไหน

ที่ผ่านมานี้ เริ่มต้นขั้นที่ ๑ เราชยันจริงไหม ที่เรามีความเจริญรุ่งเรืองจนค่อนข้างจะมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ขนาดที่ว่าปีหนึ่งมีความขยายตัวเติบโต

โตทางเศรษฐกิจขึ้นสูงถึงประมาณ ๘.๕% ก่อนที่จะทรุดฮวบฮาบลงมาติดลบในตอนนั้นนั้น ความรุ่งเรืองนั้นเกิดจากความขยันหมั่นเพียรในการสร้างสรรค์หรือในการผลิตเป็นต้นหรือเปล่า หรือเป็นเพียงความเจริญมั่งคั่งตามกระแสที่ไหลลอลายมา หรือเป็นเพียงสมบัติที่ยืมเขามาชื่นชม ถ้าความมั่งคั่งรุ่งเรืองที่เกิดขึ้นในยุคก่อนนั้นเกิดจากความขยันหมั่นเพียรในการสร้างสรรค์จริง ก็นับว่าขยัน ได้ดีข้อ ๑

ต่อไปข้อ ๒ ว่า มีทรัพย์หรือได้ทรัพย์แล้วแบ่งปัน หมายความว่า เวลารุ่งเรืองมั่งมีขึ้นมาแล้วก็รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันกัน เฉลี่ยเจือจานให้อยู่เป็นสุขกันอย่างทั่วถึง ไม่ใช่ใครมีโอกาสรวยขึ้นมาก็สำเร็จสำราญหาความสุขบำเรอตัวมัวเมา ที่ยากไว้ก็ถูกปล่อยให้จนกรอบ ดูซิขั้นที่ ๒ นี้เราได้คะแนนใหม่

ต่อไปขั้น ๓ ยามรุ่งเรืองไม่เหลิงลอลาย ตอนที่มั่งคั่งพร้อมนี้เราอยู่กับด้วยความมึนสติสำนึกตัว มีความระมัดระวังซึ่งใจไม่ประมาท อยู่กันด้วยความเรียบง่ายพอสมควร มีความสันโดษ อยู่อย่างมัธยัสถ์พอดี ๆ หรือว่าเหลิงลอลาย คือฟุ้งเฟ้อ มัวแต่वादโก้ หลงไหลไปตามค่านิยม ไม่ใช่ปัญญามองดูโลกด้วยความรู้ตระหนักรู้ เลื่อนลอยอยู่ในโมหะ ข้อนี้หลายท่านตอบว่า เอ ของเรานี้ดูเหมือนจะค่อนข้างเหลิงนะ และอาจจะเป็นเพราะความเหลิงลอลายฟุ้งเฟ้อนั่นแหละ จึงเป็นเหตุให้ร่วงละลือลงมาสู่ความเสื่อมถอยขั้นวิกฤติในปัจจุบัน

ที่นี้มาถึงปัจจุบันก็เข้าในขั้น ๔ คราวเสื่อมถอยไม่หมดกำลังใจ เอาละ ก็มาพิสูจน์ด้วยข้อสุดท้ายกันเลย ตอนที่กำลังวิกฤตินี้เรามีกำลังใจ

ดีใหม่ ถ้าคะแนนข้อที่ผ่านมาไม่ค่อยดี มาถึงข้อนี้ต้องเอาดีให้ได้ อย่าหมดกำลังใจ ถ้าหมดกำลังใจก็เสียหมด เพราะถ้าเสียทั้ง ๔ ชั้นก็ศูนย์ เท่านั้นเอง อย่างน้อยปัจจุบันนี้ขอให้ศูนย์ เพราะฉะนั้น ถ้าเลื่อมถอย ก็ต้องไม่หมดกำลังใจ แต่ถ้าเราทำดีมาตลอด ได้ ๓ มาแล้ว ตอนนี้อีก ทำอีก ๑ ก็จะได้เต็ม

เป็นอันว่า ยุคปัจจุบันนี้ข้อสำคัญก็คืออย่าหมดกำลังใจ เอาพุทธพจน์แค่นี้ง่าย ๆ เอามาตรวจสอบสำรวจตนเองแล้ว ก็จะเป็นโอกาสในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองต่อไป

ถ้าพวกเราคราวเลื่อมถอยไม่หมดกำลังใจได้แล้ว ก็ต้องย้อนกลับไปตั้งต้น ๑ ใหม่ คือต้องขยันดีข้อ ๑ กันละตอนนี้ ถึงเวลาที่ต้องหันมาเวียนริมต้นวงจรถือต้องขยันดีข้อ ๑ ทำอย่างไรคนไทยเราจะเป็นคนขยัน รู้จักทำรู้จักหมั่นเพียรสร้างสรรค์ไม่ย่อท้อ ข้อสำคัญที่ว่าขยันก็คือ **ขยันในการผลิตในการสร้างสรรค์ ไม่ใช่ขยันแต่ในการบริโภค** ถ้าขยันบริโภคก็ลำบาก คำว่าขยันนี้ต้องหมายความว่า ขยันจัดขยันทำคือสร้างสรรค์ นี่เป็นตัวอย่างของการที่จะมองสถานการณ์ให้ได้ประโยชน์ เอาละ ได้พูดถึงเรื่องปัญหาและสำรวจตนเองกันมาพอสมควรแล้ว

เวลานี้ถือว่าเป็นโอกาสที่เราจะได้ตั้งตัวให้ถูกต้องต่อไป คิดว่าการมองในแง่ตั้งต้นให้ถูกนี่ดีที่สุด ตอนนี้เป็นโอกาสดีที่สุดในเมืองไทยจะตั้งต้นสร้างชาติ โดยแก้ไขความผิดพลาดที่ผ่านมา แล้วก็จัดปรับทำทุกอย่างให้ดีขึ้น

การตั้งต้นใหม่นี้เมื่อจำเป็นจะต้องตั้งต้นก็ตั้งต้นให้มันดีที่สุด เรา

มาเริ่มต้นตั้งแต่การแก้วิกฤติ และนี่ท่านบอกว่าให้พูดเรื่องพุทธวิธีในการ
แก้วิกฤติของชาติ เรามาตั้งต้นกันตอนนี้ ให้เป็นการ เริ่มวิวัฒน์กันที่กลาง
วิกฤติ นี้แหละ

เรื่องแก้ปัญหาระยะสั้น

ให้สัมพันธ์กับการแก้ปัญหาระยะยาว

ในการแก้วิกฤตินั้นบอกแล้วว่าเรามักจะมองเฉพาะหน้า ซึ่งเป็น
ระยะสั้น แต่ในการแก้ปัญหาระยะสั้นนั้นถ้าไม่มองระยะยาวประกอบไป
ด้วย แม้แต่การแก้ปัญหาระยะสั้นก็จะได้ผลจริง ฉะนั้นจึงต้องมอง
ยาวมองไกล แต่ก็ต้องพูดเป็นขั้นเป็นตอน

ตอนแรกนี้พูดถึงการแก้วิกฤติเฉพาะหน้าก่อน เวลาเรือแตก เวลา
ไฟไหม้ จะทำอย่างไร? ก็ต้องช่วยคนที่จะตายก่อนสิ อันนี้สำคัญ แต่
อย่าลืมว่าเราก็อยู่ในเรือที่แตกด้วยกัน ไม่ใช่คนนอก เดี่ยวจะไปนึกว่าเรา
เป็นคนนอกจะเข้ามาช่วยคนที่ติดไฟ คนที่จะจมน้ำ เป็นต้น

เราก็อยู่ในเรือที่แตกด้วย เราก็อยู่ในตึกที่ไฟไหม้ด้วย เราจะทำ
อย่างไร เราก็จะต้องช่วยตัวเองให้ติดด้วย คือตัวเองก็ต้องมีความแข็งแรง
ตั้งตัวได้ พร้อมกันนั้นก็ไม่ต้องทอดทิ้งคนอื่น และพยายามช่วยเหลือเขา แต่
สิ่งสำคัญก็คือสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมนี้ต้องช่วยคนที่จะตายให้รอด
ให้เขามีทางไป อย่างน้อยก็ช่วยชี้นำบอกทางออกให้พ้นไฟ หนีไฟไปทาง
นั้นนะ ชวนกันไป ไม่ใช่เอาตัวรอดคนเดียว ทั้งนี้ก็ต้องสุดแต่สถานการณ์
ด้วย แต่หมายความว่า จะต้องมีการคำนึงคิดถึงกันในการที่จะช่วยคนที่สิ้น

ทางหมดทาง เรื่องนี้มีความสำคัญมากในขณะนี้ เพราะถ้าปล่อยปละละทิ้ง เขา ก็จะทำให้สังคมเริ่มตั้งต้นในทางที่ไม่ดี การตั้งต้นที่ดีก็คือ ช่วยกันในช่วงนี้ด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ แล้วความสามัคคีก็จะมีมา

อีกอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์อย่างนี้ที่กล่าวคือคนกำลังแตกตื่น ตระหนกตกใจนี้ ก็จะต้องมีการรักษาความสงบและความมีสติมั่นคง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ทำอย่างไรจะให้คนที่อยู่ในสถานการณ์นี้ตั้งสติได้ โดยเฉพาะการวางตัวและการทำหน้าที่ของผู้ที่เป็น ผู้นำ แต่ก็ต้องเริ่มจากตัวเองของทุกคน เริ่มแต่จะต้องตั้งสติให้ได้ อย่าแตกตื่น อย่าตระหนกตกใจอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ถ้าเป็นหัวหน้าหมู่ชนก็พยายามปลุกใจให้ปัญญา ที่จะให้เกิดกำลังใจกันขึ้นมา พร้อมทั้งให้มองเห็นอะไร ๆ เข้าใจสถานการณ์ชัดขึ้น และให้สติที่จะไม่แตกตื่นมั่วแต่ตระหนก

อีกอย่างหนึ่งก็คือ สถานการณ์ที่เรียกว่าการช่วงชิง การแย่งกันออก การหาทางรอดให้กับตัวเอง ในสถานการณ์อย่างนี้ สิ่งที่น่ากลัวคืออาชญากรรม ซึ่งจะต้องเตรียมป้องกันให้ดี เรื่องอาชญากรรมนี้ก็รวมอยู่ในเรื่องของการรักษาความสงบมั่นคง ไม่ให้ตื่นตระหนกตกใจ เป็นการรักษาพื้นฐานของสังคมไว้ ใครมีหน้าที่อะไรก็แบ่งกันไปทำเรื่องนั้น แต่ลึกลงไปก็คือในจิตใจต้องมีกำลังใจ เอาทุกข์มาปลุกใจ

เรื่อง **เอาทุกข์มาปลุกใจ** นี้คือการเอาส่วนดีของทุกข์มาใช้ อย่างที่ในพระพุทธศาสนาท่านสอนเริ่มต้นด้วยทุกข์ เพราะอย่างน้อยคนที่จะแก้ปัญหาก็ต้องรู้จักทุกข์รู้จักปัญหา ก่อน แต่อีกอย่างหนึ่งที่ว่าทุกข์มีประโยชน์

ก็คือ คำว่าทุกข์นี้แปลว่าบีบคั้น ทุกข์เป็นตัวบีบตัวคั้น การบีบคั้นกดดัน ทำให้เกิดแรงดัน แรงดันนี้ดีตอนที่ว่าทำให้คนไม่ประมาท ไม่นอนไม่เฉย แต่จะลุกขึ้นดิ้นรน พยายามที่จะหาทางออกแล้วก็เกิดกำลัง ถ้าเราใช้แรง ดิ้นหรือพลังดันให้เป็นประโยชน์ เราก็จะเดินหน้าต่อไปได้ แต่คนที่มีทุกข์ นี้ ในตอนที่ดิ้นรน ถ้าอยู่ในอาการตระหนกตกใจ ก็จะเตลิดกลายเป็น ช้ำเต็มตัวเองให้ยิ่งเสียหาย เพราะฉะนั้น ตอนนี้อย่างไรจะมีสติด้วย พร้อมกับเอาพลังดันหรือแรงดันจากความทุกข์มาใช้ประโยชน์ให้ได้ เรียกว่าเป็นการเอาทุกข์มาเป็นเครื่องปลุกใจ ถ้าเราใช้เป็นก็เป็นประโยชน์

ทุกข์นั้นคู่กับสุข คนเรามุ่งหมายสุข ตามวงจรถกติของปฏิกุณมิตติว่า เมื่อทุกข์บีบคั้นภัยคุกคามก็จะลุกขึ้นดิ้นรนขวนขวาย อันนี้เป็นธรรมชาติ แต่พอทำสำเร็จแล้ว พอผ่านพ้นทุกข์ภัยไปได้ สมใจสุขสบายแล้ว ตอน นี้ก็มีแนวโน้มจะเฉื่อยลงหรือจะนอนเสวยความสุข คนที่สุขสบายจึงมัก กลายเป็นคนหยุด พอหยุดแล้วก็เลยซี้เกียจเฉื่อยชา ก็เลยกลายเป็นว่า ความสุขกลับมีโทษ เพราะทำให้คนหยุดนอนสบาย แต่ความทุกข์ทำให้ คนดิ้น มีกำลัง ดังนั้นคนที่ประสบความสำเร็จจึงมาจากคนที่ประสบทุกข์ หรือถูกบีบคั้น มากกว่าคนที่มีความสุข เพราะคนที่มีความสุขมักจะหลง เพลิดเพลินนอนสบาย เมื่อรู้อย่างนี้แล้วเราก็เอาทุกข์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ นี่คือการรู้จักใช้ทุกข์ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งจะต้องคอยระลึกว่าทุกข์นั้นต้อง ใช้ให้เป็น ส่วนความสุขนั้น เดี่ยวจะพูดต่อไป แต่ตอนทุกข์นี้ เมื่อใช้ เป็นก็เป็นประโยชน์มาก นี่เป็นด้านจิตใจ ที่ว่าต้องมีจิตใจเข้มแข็ง และ รู้จักวางใจต่อความทุกข์ให้ถูกต้อง ให้เป็นเครื่องปลุกใจ

อีกด้านหนึ่งก็คือ **ปัญญา** ซึ่งคู่กับกำลังใจ ปัญญาเริ่มตั้งแต่การมองเหตุการณ์ให้ถูกต้อง การไม่มองผิวเผินแค่เพียงปรากฏการณ์แล้วตื่นตูมไป แต่มองให้ลึกซึ่งลงไปถึงองค์ประกอบที่ซ่อนอยู่ข้างใต้หรือภายใน เช่นเหตุปัจจัย เป็นต้น ว่าส่งผลต่อกันมาอย่างไร แม้แต่เหตุปัจจัยในคนไทยแต่ละคนที่มาช่วยมาปรุงแต่งกันเป็นสังคมนี้ อย่างที่พูดแล้วว่าที่เราเป็นอยู่มามีความฟุ้งเฟ้อกันมาก เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของความเสื่อม ถ้าเรามองสถานการณ์ได้ถูกต้องโดยวิเคราะห์เหตุปัจจัยได้ เราก็จะพร้อมที่จะแก้ไขสถานการณ์ได้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นทุนในการแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว เมื่อมองลึกเข้ามาแล้ว ก็มองกว้างออกไป พร้อมทั้งตั้งจุดมุ่งหมายระยะยาวด้วย

การตั้งจุดมุ่งหมายก็เป็นเรื่องของปัญญา แต่ต้องเป็นการตั้งจุดหมายจากความเข้าใจในสถานการณ์ และเป็นจุดหมายระยะยาวเพื่อจะเดินไปในทิศทางที่ถูกต้อง ขณะนี้เป็นระยะเวลาสำหรับการใช้ปัญญาในแนวทางนี้ ทั้งวิเคราะห์อดีต ทั้งวางแผนอนาคต ที่พูดมาแล้วนั้นเป็นเรื่องของการตั้งตัวระยะสั้น แต่ต่อไปนี้ สิ่งที่สำคัญก็คือ การแก้ปัญหาระยะยาว คิดว่าเราน่าจะสนใจเรื่องการแก้ปัญหาระยะยาวมากกว่า

ปรับแก้การดำเนินชีวิตของคนไทยเสียใหม่ ก็จะต้องแก้ปัญห
ได้อย่างยั่งยืน กลมกลืนกันทั้งระยะสั้นและระยะยาว

การแก้ปัญหาระยะยาวนั้นทำอย่างไร? คนเราที่เป็นอยู่นี้ต้องดำเนินชีวิตอยู่เสมอ การดำเนินชีวิตนี้เป็นของอยู่กับตัวของทุกคน จากการ

ดำเนินชีวิตของแต่ละคนก็มาประกอบกันขึ้นเป็นสังคม เมื่อแต่ละคนดำเนินชีวิตอย่างไร ก็จะเกิดผลรวมเป็นวิถีชีวิตของสังคมอย่างนั้น จึงกลายเป็นวัฒนธรรม เป็นต้น วิถีชีวิตของสังคมหรือวัฒนธรรมที่เกิดจากการดำเนินชีวิตของคนนี้คงอยู่ยาวนาน จึงเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาระยะยาวด้วย แต่พร้อมกันนั้นมันก็เป็น การแก้ปัญหาระยะสั้น เพราะมันก็คือการดำเนินชีวิตเฉพาะหน้าเดี๋ยวนี้แหละ เพราะฉะนั้น เราจึงเชื่อมระหว่าง การแก้ปัญหาระยะสั้นกับการแก้ปัญหาระยะยาวด้วยตัวต่อสำคัญคือตัวคนที่ดำเนินชีวิตอยู่นี้แหละ

ถ้าดูกันไป เวลานี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมของเรา เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตที่ผิดหรือไม่ ถ้าเราบอกว่าแต่ก่อนนี้เราฟังเพื่อฟังเพื่อย เป็นต้น เราเป็นบริโภคนิยม เห็นแก่การบริโภคมากเกินไป นั่นก็คือความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด และก็หมายความว่าเรากำลังมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ ในการแก้ปัญหาจากการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดนั้น การแก้ไขที่ดีที่สุดก็คือ การดำเนินชีวิตเสียใหม่ให้ถูก

ไม่ว่าเราจะแก้ปัญหากันอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่แก้ที่การดำเนินชีวิต ก็ไม่มีทางสำเร็จแน่นอน จะแก้ได้ก็เฉพาะหน้าชั่วคราวเท่านั้น ไม่ว่าจะแก้เรื่องของทรัสต์ เรื่องของธนาคาร หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็ล้วนเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ตราบใดที่คนยังดำเนินชีวิตผิดพลาดก็ไม่มีทางสำเร็จถึงแก้ได้ในตอนนี้ ในที่สุดมันก็ต้องย้อนกลับมาเป็นวงจร สังคมก็ต้อง

เกิดปัญหาอย่างเดิม เพราะฉะนั้น จะต้องแก้ปัญหาด้วยการดำเนินชีวิตที่ไม่ก่อปัญหา โดยเปลี่ยนให้กลายเป็นการดำเนินชีวิตชนิดที่เป็นการสร้างสรรค์ความเจริญ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด เมื่อดำเนินชีวิตถูกต้อง มั่นก็เจริญเรื่อยไป และนี่คือจุดรากฐานที่ใช้ได้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งมาจากแต่ละบุคคลนี่เอง แล้วก็เป็นวิถีชีวิตของสังคม

การดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดก็อย่างที่เห็นง่าย ๆ ได้แก่การไม่รู้จักประหยัด การตกอยู่ในความประมาท การเป็นอยู่อย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยอย่างที่ไม่มองเห็นง่าย ๆ แต่อีกด้านหนึ่งมองให้ลึกลงไป จับให้เห็นจุดที่จะแก้ปัญหาให้ตรงก็คือ การดำเนินชีวิตที่เป็นปัญหานั้นอยู่ที่การที่เป็นแต่นักบริโภค ซึ่งมองด้านตรงข้ามก็คือไม่เป็นนักผลิตนั่นเอง สังคมไทยที่ว่าเป็นคนฟุ้งเฟ้อ เป็นนักบริโภค พร้อมกันนั้นก็ไม่ใช่เป็นนักผลิต ถ้าเราเป็นนักผลิตเราก็ตัดทอนความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและความเป็นนักบริโภคลงไปได้ นี่ก็คือจะต้องดำเนินชีวิตแบบนักผลิตและเป็นนักสร้างสรรค์ให้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการประหยัด ทำให้ไม่เป็นผู้เห็นแก่บริโภค เป็นต้น อันนี้เป็นเรื่องสำคัญซึ่งคิดว่าจะไม่ต้องแจกแจงละเอียด เอาเป็นหลักการว่า การแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานที่สุดเพื่อผลระยะยาวก็คือการแก้ไขปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของคนไทย

ขอย้ำอีกทีว่า จะต้องแก้ปัญหาด้วยการดำเนินชีวิตชนิดที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา โดยก้าวไปสู่การเป็นนักผลิตและเป็นนักสร้างสรรค์ ถ้าเราดำเนินชีวิตถูกต้องแล้วก็เป็น การแก้ปัญหาไปในตัวของมันเอง

ต้องจัดการศึกษาที่ทำให้คนสามารถดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง

ขอตั้งข้อสังเกตในที่นี้ว่า เมื่อพูดถึงการดำเนินชีวิตก็เป็นปัญหาของการศึกษาโดยตรง เพราะการศึกษาที่แท้เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต การศึกษานั้นเป็นการพัฒนาชีวิต ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่จะเป็นอยู่หรือดำเนินไปได้ดียิ่งขึ้น ตอนแรกเราดำเนินชีวิตไม่เป็น แต่เมื่อมีการศึกษาก็คือ ดำเนินชีวิตเป็น เช่น ในการเลี้ยงลูก การเลี้ยงดูก็คือ การให้การศึกษา เช่น พ่อแม่เลี้ยงดูลูก หมายความว่าอย่างไร การเลี้ยงก็คือ การช่วยเกื้อหนุนเอื้อโอกาสและส่งเสริมให้เขาพัฒนาความสามารถที่จะดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง การเลี้ยงมีความหมายอย่างนี้ เพราะว่าถ้าเขาดำเนินชีวิตได้เอง เราก็ไม่ต้องเลี้ยง

คนส่วนมากมองความหมายของการเลี้ยงดูว่า เป็นการเอาปัจจัย ๔ หรือเครื่องบำรุงบำเรอมาให้ บางทีเรามองพลาดไปถึงขนาดนี้ นึกถึงการที่พ่อแม่เอาอะไรต่อมิอะไรมาให้ลูกว่านั่นคือการเลี้ยง แต่นั่นเป็นการมองเลยความหมายของการเลี้ยงไปแล้ว

บางทีเราพูดว่าเลี้ยงตัว เช่นเวลาเดินบนแผ่นดินไม้เล็ก ๆ ทอดข้ามคลอง คนไม่ชำนาญเดินไม่ได้ คอยจะหล่น ต้องเลี้ยงตัว ถ้าเมื่อไรเขาเลี้ยงตัวได้ นั่นก็คือเขาสามารถเดินไปตลอดรอดถึงฝั่ง คนที่เลี้ยงตัวไม่ได้ ก็คือยังดำเนินชีวิตไม่เป็น ดำรงชีวิตอยู่ไม่รอด พ่อแม่เป็นต้นจึงต้องมาเลี้ยงดู ซึ่งก็คือ มาช่วยเกื้อหนุน จัดสรรโอกาส สร้างสภาพแวดล้อม และสิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ เพื่อให้เขาเตรียมตัวฝึกตัวเรียนรู้พัฒนาตัวไปสู่การดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

เมื่อเขาดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองก็คือ เขาเลี้ยงตัวได้ เรายังเลี้ยง
 ไปได้ ฉะนั้น การเลี้ยง ก็คือกระบวนการเกื้อหนุนให้คนได้เรียนรู้ฝึกฝน
 พัฒนาตน เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง พูดสั้น ๆ ว่า การเลี้ยง
 คือการช่วยให้เรียน การเลี้ยงจึงคู่กับการเรียน ซึ่งก็คือการศึกษานั้นเอง

ถึงตอนนี้ก็ได้หลักที่ต้องการ คือ **การศึกษาจะต้องช่วยให้คน
 ดำเนินชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเอง** ทั้งรอดและถูกต้อง ถ้าคนดำเนินชีวิตไม่
 ถูกต้องก็แสดงว่าการศึกษายังไม่ได้ผลจริง ฉะนั้น ถ้าคนไทยดำเนินชีวิต
 มาผิดก็แสดงว่าการศึกษาของเรายังไม่ได้ผลจริง เพราะยังไม่สามารถช่วย
 ให้คนดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นอันว่าเราจะต้องเอาใจใส่แก้ไข
 ปัญหาการศึกษาให้ได้ผลจริง คือ ให้เป็นการศึกษาที่ออกผลมาสู่การดำเนิน
 ชีวิตที่แท้จริง การดำเนินชีวิตอย่างไรถูกต้อง นี่เป็นเรื่องที่เราจะต้องมีความ
 ชัดเจน เพราะการศึกษาเป็นเรื่องของชีวิตคือการฝึกให้คนดำเนินชีวิตได้
 ถูกต้อง ผู้ใดดำเนินชีวิตถูกต้องก็เป็นคนมีการศึกษา คือคนที่ได้ฝึก
 ตนดีแล้วนั่นเอง

พุทธศาสนามีหลักการว่า สิกขา หรือการศึกษา คือการฝึกเพื่อให้เขา
 ดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง เมื่อเขาดำเนินชีวิตได้ถูกต้องก็เป็นมรรค มรรค
 ก็คือ ทางดำเนินชีวิตที่เกิดจากสิกขา เพราะฉะนั้น การฝึกฝนเรียนรู้ให้
 ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง คือ **สิกขา** จึงคู่กับการดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง
 คือ **มรรค**

พิสูจน์คุณค่าของการศึกษา ด้วยการช่วยพัฒนาคนคราววิกฤติ

ถึงตอนนี้ การดำเนินชีวิตอย่างที่เรากำลังต้องการ เช่น จะให้คนดำเนินชีวิตอย่างประหยัด ก็จะต้องมีการฝึกกัน ขอยกตัวอย่างสักนิดหน่อย เช่น การฝึกให้คนประหยัดซึ่งถือว่าเป็นเวลานี้ ถ้าเราบอกว่ให้ประหยัด คนทั่วไปจะมีความรู้สึกว่ให้ใช้จ่ายแต่น้อย แต่ก่อนเคยใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ใช้อย่างสบาย มีความสุขด้วยการบำรุงบำเรอตัวเอง แต่ตอนนี้จะต้องใช้น้อย ๆ อย่างจำกัด พอคิดอย่างนี้ก็มีความรู้สึกบีบคั้น พอพ่อแม่บอกลูกให้ประหยัด ให้ใช้จ่ายน้อย ๆ ลูกจะรู้สึกบีบคั้นใจทันที แต่ถ้าเราให้การศึกษาว่ถูกต้อง การประหยัดจะมีความหมายในเชิงบวก

การประหยัดในความหมายเชิงบวกคืออะไร การประหยัดก็คือการใช้ของน้อยที่สุดให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ถ้าเรามองในแง่นี้ก็กลายเป็นความหมายเชิงบวก แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ มันจะพ่วงมากับการฝึกฝนพัฒนาคน คนที่ใช้ของน้อยที่สุดให้ได้ประโยชน์มากที่สุด จะรู้สึกว่ตนมีความสามารถและได้พัฒนาขึ้น เช่น ถ้าเราให้เงินเด็กไป ๑๐๐ บาท แล้วบอกว่ หนูลองคิดดูว่หนูจะทำอะไรให้เงิน ๑๐๐ บาท เกิดมีประโยชน์มากที่สุด หนูจะใช้เงินจำนวนนี้ทำอะไรได้บ้าง ตอนนี้เด็กจะใช้ความคิด เด็กจะต้องฝึกตนเองโดยใช้ปัญญา เช่น คิดวางแผนในการใช้เงิน

ต่อมาพอไปใช้เงินจริง ถ้าเด็กใช้ได้ประโยชน์เกิดขึ้นมาก แกจะมี ความภูมิใจ ว่แก่ประสบความสำเร็จ เด็กจะได้ทั้ง ๑. ใช้เงินน้อย ๒. ได้ของ

มาก ๒. ได้การเรียนรู้ การฝึกฝนพัฒนาตน ๓. มีสุขภาพจิตที่ดี คือ มีความภูมิใจได้ความสุขในการพัฒนาความสามารถของตน

เพราะฉะนั้นการประหยัดที่ดีจะต้องใช้ในเชิงบวก ให้เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนพัฒนาคน เด็กจะรู้สึกว่ามีบั้นจิตใจ แต่จะรู้สึกมีความสุขและภูมิใจด้วยที่ว่าตนเองมีความสามารถในการใช้เงินน้อยนิดเดียวให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุด เขาจะได้ประโยชน์จากการประหยัดอย่างแท้จริง ประโยชน์ก็ได้มากด้วย พร้อมกันนั้นคนก็พัฒนาความสามารถและปัญญา ก็เกิดขึ้น พร้อมทั้งความสุขความภูมิใจด้วย

ฉะนั้น จะต้องเริ่มต้นกันในครอบครัว อย่าพูดในเชิงลบว่า อย่าซื้อนั่นอย่าซื้อนี่ ถ้าพูดอย่างนี้ เด็กใจไม่สบายเลย ถูกกดถูกบีบตลอดเวลา แล้วทุกข์ก็ตามมา แต่ต้องเอาการศึกษาเข้ามาที่ตรงนี้ โดยบอกว่า หนูลองคิดดูซิว่าจะใช้เงินจำนวนน้อยที่สุดนี้ให้ได้ประโยชน์มากที่สุดได้อย่างไร แกก็เริ่มคิด และเมื่อทำได้แกจะภูมิใจมาก คนก็พัฒนาไปพร้อมด้วยจิตใจที่เป็นสุข และประโยชน์ก็เกิดขึ้นแก่ชีวิตและแก่สังคม นี่เป็นตัวอย่างหนึ่ง

การดำเนินชีวิตอีกอย่างหนึ่งก็คือ การทำตัวแบบที่สภาพร้ายจะไม่กระทบกระเทือนเรา หรือกระทบน้อยที่สุด อย่างผู้ที่มีชีวิตอยู่เวลานี้สังคมของเรามีพื้นฐานดีพอสมควร เช่นมีทุนเดิมในทางทรัพยากรธรรมชาติที่นับว่าดี สินค้าภายในประเทศเราด้านปัจจัย ๔ ที่เป็นของจำเป็นพื้นฐานของชีวิต เรายังมีพร้อม ถ้าเราดำเนินชีวิตถูกต้อง เราไม่จำเป็นต้องใช้ของนอกมาก การดำเนินชีวิตจะถูกกระทบกระเทือนค่อนข้างน้อย แต่คนไหนพึ่ง

สิ้นคำภายนอกมาก ก็ถูกระทบกระเทือนมาก นี่เป็นตัวอย่างของการรู้จักดำเนินชีวิต เป็นการทำตัวชนิดที่ทำให้สภาพวิกฤติกระทบได้น้อยที่สุด

พร้อมกันนั้น ในทางจิตใจ นอกจากให้กระทบกระเทือนทางกายน้อยแล้วก็ให้เกิดความกระทบกระเทือนทางจิตใจน้อยด้วย กล่าวคือ ทางจิตใจก็ให้รู้เท่าทันความจริง รู้เท่าทันโลกธรรม ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำให้ใจให้ถูกระทบกระเทือนจากโลกธรรมให้น้อยที่สุด ท่านบอกว่าคนเราอยู่ในโลกย่อมถูกระทบกระเทือนด้วยโลกธรรม มีทั้งได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ เป็นเรื่องธรรมดา เราจะต้องรู้เท่าทันว่ามันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เอามาใช้เป็นบทฝึกหัดในการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ยามดีก็เป็นโอกาสในการที่จะสร้างสรรค์ ก็เอาสิ่งที่ได้มา คือลาภยศนั้นไปใช้ทำการสร้างสรรค์ ทำความดีให้มากขึ้น ส่วนยามที่เสื่อมกระทบ พบสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ก็ใช้เป็นบททดสอบตัวเอง มันก็กลายเป็นเครื่องมือฝึกฝนพัฒนาตนเอง หรือใช้เป็นบทเรียน ก็ได้ประโยชน์ทั้งนั้น

ในทางธรรมถือว่า ถ้ามีโยนิโสมนสิการแล้ว ก็เอาประโยชน์ได้จากทุกสถานการณ์ ไม่ว่าเคราะห์ไม่ว่าโชค เพราะฉะนั้นเรื่องของทุกข์ เรื่องของเคราะห์ เรื่องของโชคจะดีหรือร้าย บางทีก็อยู่ที่การปฏิบัติต่อมัน คนที่มีปัญญาไม่ประมาทก็ทำเคราะห์ให้เป็นโอกาสได้ หรือทำเคราะห์ให้เป็นโชคได้ แต่ถ้าประมาทเสียอย่างเดียวก็ทำโอกาสนั้นให้เป็นเคราะห์ไป แม้แต่โอกาสที่มาถึงก็กลายเป็นเคราะห์ร้าย

ถึงแม้เศรษฐกิจจะวิกฤติ แต่ถ้าจิตปัญญาไม่วิกฤติ ก็จะแก้ปัญหาได้ ให้เศรษฐกิจฟื้นวิกฤติ

ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในระยะยาวก็คือ การมีท่าทีของจิตใจที่ประกอบด้วยปัญญา การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในขั้นลึกซึ้งซึ่งมาจากฐานในทางแนวความคิด ก็คือการที่ว่าเราจะต้องไม่ฝากชีวิต ไม่ฝากความสุขของเราไว้กับวัตถุมากเกินไป อย่างน้อยไม่ฝากชีวิตไว้กับวัตถุจนเสียดุล

ถ้าวิเคราะห์สังคมของเราและคนของเรา ที่ประสบปัญหาส่วนรวมก็ตาม ส่วนตัวทางจิตใจก็ตาม ส่วนใหญ่ที่เดี๋ยวเป็นเพราะไปฝากชีวิตและความสุขไว้กับวัตถุมากเกินไป

ชีวิตของเราไม่ได้อยู่ได้ด้วยวัตถุอย่างเดียวเท่านั้น เราอยู่กับจิตใจด้วย ที่จริงเราอยู่กับสิ่งที่เป็นนามธรรมมากมาย แต่เพราะเราไปมุ่งหวังความสุขจากวัตถุอย่างเดียว จนเอาวัตถุเป็นจุดหมายของชีวิต ความหมายของชีวิตก็ตาม จุดหมายของชีวิตก็ตาม เหวไปอยู่ที่ความฟุ้งฟ้อทางวัตถุ อันนี้เป็นลักษณะของสังคมบริโภคนิยม ซึ่งทำให้ชีวิตเสียดุลเอียงไปอยู่กับวัตถุข้างเดียว จนกลายเป็นว่า เราจะมีชีวิตอยู่ จะเล่าเรียนศึกษา จะทำงาน ก็เพื่อมีเงินทองสิ่งบริโภค และจะต้องมีให้มากที่สุด จนกระทั่งนึกว่า เมื่อไรเรามีวัตถุฟุ้งฟ้อบริบูรณ์ มีรถยนต์อย่างดีใช้ มีบ้านหรืออยู่อย่างดี นั่นคือชีวิตที่สุขสมบูรณ์ อย่างนี้ก็เท่ากับเอาวัตถุเป็นความหมายและเป็นจุดหมายของชีวิต และตอนนี้แหละที่มันจะเสียดุล

คนเรามีโอกาสเบี่ยงหน้าวัตถุได้ คนเรามีโอกาสผิดหวังวัตถุได้ บางครั้งอยู่ไปอยู่มาเมื่อวัตถุ ผิดหวังวัตถุ เห็นวัตถุหมดความหมาย แต่เพราะเอาความหมายของชีวิตไปฝากไว้กับวัตถุแล้ว พอวัตถุหมดความ

หมาย ชีวิตก็พลอยหมดความหมายด้วย พอผิดหวังวัตรก็ผิดหวังชีวิตด้วย สภาพนี้เป็นกันมากในสังคมบริโภคนิยม ฉะนั้น ในสังคมบริโภคนิยมอย่างอเมริกา คนที่ฆ่าตัวตายจึงมากกว่าในสังคมที่ยากแค้นขาดแคลนวัตร

เคยเปรียบเทียบอย่างเม็กซิโกอยู่ใต้อเมริกา ชายแดนติดต่อกัน เม็กซิโกเป็นประเทศแร้นแค้นยากจน ประสบวิกฤติทางเศรษฐกิจมาก่อนไทยอีก ไทยเรายังยกเป็นตัวอย่าง เอามาพูดกันตอนที่เริ่มประสบวิกฤติทางเศรษฐกิจ คนเม็กซิโกพยายามหลบหนีเข้าไปหางานทำในอเมริกา ซึ่งมีความเป็นอยู่ หรือมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงต่ำผิดกันมากมาย แต่เมื่อเปรียบเทียบในเรื่องความทุกข์ คนในอเมริกาฆ่าตัวตายตั้งแสนละ ๑๒ คนเศษ แต่ในประเทศเม็กซิโกที่แสนจะแร้นแค้น ที่คนพยายามหนีมาหางานทำในอเมริกานั้น ฆ่าตัวตายน้อยกว่าอเมริการาว ๗ เท่า ลองคิดดูซิว่าเป็นเพราะอะไร

ประเทศที่มั่งคั่งมีทรัพย์สินเงินทองหวังความสุขจากการบริโภควัตถุมาก คนกลับฆ่าตัวตายมาก อันนี้เป็นธรรมดา เพราะว่าคนเอาความสุขและความหมายของชีวิตไปฝากไว้กับวัตถุ เพราะฉะนั้นจึงได้บอกว่าเมื่อวัตรหมดความหมาย ชีวิตก็หมดความหมายด้วย เมื่อเบื่อหน่ายวัตรก็เบื่อหน่ายชีวิตด้วย จะอยู่ไปทำไม ตายเสียดีกว่า ทั้ง ๆ ที่มีของใช้มีสิ่งบริโภคมมากมายก็ไม่ได้ช่วยให้เขามีชีวิตอยู่ได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นการเสียดุล

ที่ผ่านมานี้เราเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า คือฝากความหมาย ฝาก

ความหวัง ผากชีวิต ผากความสุขของชีวิต ไว้กับวัตถุใช้ใหม่ ถ้าเป็น
 อย่างนั้น เราก็เสียดุล เราจะต้องไม่ผากชีวิตไว้กับวัตถุมากเกินไป ชีวิต
 ของเรามี ๒ ด้าน คือ มีกายกับใจ มีวัตถุและนามธรรม ความสุขทาง
 จิตใจ ความสุขจากเมตริจิตมิตรภาพ ความสุขจากการช่วยเหลือเอื้อเพื่อ
 กัน ความสุขจากการบำเพ็ญประโยชน์ ความสุขจากการได้ศึกษาค้นคว้า
 วิชาการ ได้เรียนรู้ ได้สนองความไม่รู้อันได้เจริญสติปัญญา ความสุข
 จากการมีจิตใจสงบมั่นคง การมีสมาธิ และความมีจิตใจโปร่งโล่งผ่องใส
 เป็นอิสระ ความสุขจากธรรมชาติแวดล้อมที่งดงามรื่นรมย์ ฯลฯ ความ
 สุขมีอีกมากมายหลายระดับ ทำไมเราจะไปผากความสุขไว้กับวัตถุอย่าง
 เดียวเล่า เราควรจะขยายมิติแห่งความสุขออกไป ผีกชีวิตจิตใจของเรา
 ให้พัฒนามากขึ้นไปในความสุขเหล่านั้น อย่างจมอยู่กับความสุขด้านเดียว
 ให้เสียดุล แม้ว่าวัตถุจะขาดแคลนเราก็สามารถมีความสุขได้ อันนี้ก็เป็น
 เรื่องของการดำเนินชีวิตอีกอย่างหนึ่ง

การศึกษาที่แท้ทำให้คนมีชีวิตที่ครบถ้วนและสมดุล เช่นในด้าน
 ความสุข ก็มีทั้งความสุขทางกายและทางใจ ทั้งทางวัตถุและนามธรรม
 วิฤติเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาด้านทรัพย์สินเงินทองสิ่งเสพบริโภคที่เป็นวัตถุ
 คนที่ผากชีวิตและความสุขไว้กับวัตถุก็ย่อมทุกข์หนัก แต่คนที่มีชีวิตอย่าง
 สมดุล ก็จะถูกระทบแผ่วเบาลงไปตามส่วน โดยเฉพาะคนที่พัฒนาทาง
 ด้านจิตปัญญาสูง มีอิสรภาพทางจิตใจดี ก็จะทรงตัวไว้และช่วยคนอื่น
 ได้มาก และที่สำคัญที่สุดก็คือ จิตปัญญาที่พัฒนาดีแล้วนี้แหละ จะมา
 แก้ไขวิฤติทางเศรษฐกิจได้สำเร็จ

ดีที่ตัวมี ต้องรักษาไว้ให้ได้ และใช้เป็นฐานที่จะก้าวไปเอาดีที่ยังไม่มี

ประการที่สองก็คือ ฐานที่ตั้งตัว คนเราจะเดินก้าวสูงขึ้นไปได้ ต้องมีฐานที่ตั้งตัวก่อน เมื่อเรายืนบนฐานนั้นมั่นคงแล้ว เราก็เดินก้าวจากฐานนั้นขึ้นไป ฐานที่ตั้งตัว ต้องมีอยู่ก่อน ฐานที่ตั้งตัวนั้นก็เป็ฐานที่ตั้งต้นด้วย เช่น ตั้งตัวได้แล้วก็ตั้งต้นเดินต่อไป คนไทยเราก็มีฐานตั้งตัวที่จะใช้เป็นที่ตั้งต้นได้ แต่ดูเหมือนว่าเราไม่ใช้มันเป็นที่ตั้งตัวและเป็นที่ตั้งต้น เราก็เลยยากที่จะเดินต่อไปข้างหน้า

แต่เรากลายเป็นอย่างนี้ไปหรือเปล่า คือที่ผ่านมานี้เราได้หลงลอยหลุดออกไปจากฐานของตัวเอง แล้วไปประเจิงโลดเต๋นอยู่บนเวทีที่คนอื่นเขาจัดให้ เช่น บนเวทีโลกาภิวัตน์แห่งการแข่งขันในระบบผลประโยชน์ และการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยที่เขาส่งเข้ามาล่อตาล่อใจเรา ร้ายยิ่งกว่านั้นอีกเราออกไปเล่นระเริงโลดอยู่บนเวทีนั้นแล้วแถมยังไม่ได้ฐานของเขามาอีกด้วย หลุดออกจากฐานของตัวเองแล้วฐานของเขาเราก็ไม่ได้ด้วย กลายเป็นเลื่อนลอยทั้ง ๒ ด้าน

หลุดลอยจากฐานของตัวเองไปแล้ว เมื่อไปไม่ถึงฐานของเขา เราก็ไปหลงเพลินอยู่บนเวทีแห่งภาพมายาที่เขาจัดให้เรา คือบนเวทีแห่งบริภคินิยมที่เลื่อนลอย

ฐานที่เรามีเป็นอย่างไร เราจะต้องวิเคราะห์ คนที่จะมีฐานที่ตั้งตัว และตั้งต้นที่ดี อย่างน้อยจะต้องสำรวจตัวเองว่าอะไรที่ตนเองมีเป็นทุนเดิม ทุนเดิมดีที่ตัวมีคืออะไร หรือพูดสั้น ๆ ว่าดีที่ตัวมี เอาดีที่ตัวมีตั้งเป็นฐานไว้ก่อน แล้วก้าวต่อไป จากนั้นเราอยากจะไปเอาดีใหม่เพิ่มก็ทำได้ แต่

ต้องรักษาดีที่ตัวมีไว้แล้วไปเอาดีที่ยังไม่มีให้ได้ด้วย ถ้าทำอย่างนี้ได้ยอม
เจริญแน่ แต่ถ้าดีของตัวเองที่มีก็ทิ้ง ปล่อยให้หลุดมือไป และดีที่จะเอา
ใหม่ก็ไม่ได้ อย่างนี้ก็หลุดลอยสูญหมด สังคมไทยเราเป็นอย่างนี้หรือเปล่า
คือ ดีเก่าที่ตัวมีก็ไม่รักษา ดีใหม่ที่จะเอามาก็ไม่ได้

ยกตัวอย่างเช่น **การเกษตรดีที่ตัวเองมีอยู่ก็รักษาไว้ไม่ได้** ไม่เอา
ทิ้ง จะไปเอาของใหม่คือ **อุตสาหกรรมดีที่ตัวเองอยากได้ซึ่งตัวเองยังไม่มี
ก็เอาไม่ได้** ตกลงก็เสียทั้งสองเลย กลายเป็นสังคมที่เลื่อนลอย

ถ้าเป็นคนเก่งจริง เกษตรของตัวเองดีมีอยู่แล้วก็ต้องรักษาไว้ เรื่อง
เกษตรฉันต้องเด่น รักษาดีที่มีไว้ได้แล้ว ฉันจะไปเอาอุตสาหกรรมที่ยัง
ไม่มีอีก ฉันจะต้องเก่งต้องดีทั้งเกษตรและอุตสาหกรรม อย่างนี้จึงจะเป็น
คนฉลาดสามารถจริง

ตอนนี้เกษตรก็หลุด อุตสาหกรรมก็เอาไม่ได้ แสดงว่าฐานตัวเอง
ก็เสีย ไม่ยืนอยู่บนฐานที่ตั้งของตัวเอง แล้วไปโอดเต็นอยู่บนเวทีมายา
ที่เขาจัดให้ อย่างที่ว่า จึงเป็นความสูญเสียดีที่จะต้องทบทวน ต้องให้ถึงเป้า
ที่ว่าฐานที่ตั้งตัวและตั้งต้นที่เป็นทุนเดิมที่มีอยู่ของตนเองก็ต้องรักษาไว้ได้
แล้วดีใหม่ก็ก้าวไปเอาให้ได้อย่างมั่นคง ถ้าอย่างนี้ชาติไทยจะก้าวหน้าแน่
นอน

เรื่องของวิถีชีวิตเกษตรกรรม เรื่องเศรษฐกิจแบบเกษตร เรื่อง
ของทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จะต้องเอาเป็นฐานให้ได้ ไม่ใช่
มีทรัพยากรธรรมชาติมากแทนที่จะใช้เป็นฐานตั้งตัว กลับเป็นแหล่ง
ทรัพยากรที่ให้คนอื่นมากอบโกยเอาไปใช้ อย่างนี้ก็เสียหายหมด ทุนเดิมที่

มีด้านทรัพยากรธรรมชาติจะหาประเทศไหนที่จะมีอย่างไทยก็ยาก เรื่องการเกษตรเราก็มีพื้นฐานเดิมที่ดี รากฐานทางวัฒนธรรมของเราก็ดี ทำไมจะทิ้งไปให้เสียเปล่า

วัฒนธรรมไม่ใช่ว่าจะต้องรักษาไว้หมด บางอย่างก็คลาดเคลื่อนไป ส่วนที่ผิดพลาดก็มี ก็ต้องตรวจสอบดู อย่าดูแค่วัฒนธรรม ต้องดูถึงเหตุปัจจัยของวัฒนธรรม ดูถึงรากฐานของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมอย่างนี้ วิธีชีวิตอย่างนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร มาจากฐานที่ไหน เหตุปัจจัยเป็นอย่างไร เอารากฐานนั้นมาวิเคราะห์มาตรวจสอบวัฒนธรรมอีกทีหนึ่ง วัฒนธรรมอาจจะผิดพลาด เราใช้รากฐานเป็นเครื่องตรวจสอบ เอามาใช้แก้ไข วัฒนธรรมและปรับปรุงวัฒนธรรมเข้ากับสภาพแวดล้อมในโลกปัจจุบันให้ได้ผลดีด้วย ไม่ใช่จะรักษาวรรณธรรมอย่างทื่อ ๆ จนกลายเป็นนักปกป้องไป ใครเป็นนักปกป้องก็แสดงว่ากำลังอยู่ในภาวะที่แย่ คนที่ปกป้องตัวก็คือคนที่ตั้งรับ ไม่เป็นฝ่ายรุก แต่เป็นฝ่ายถอยหรือเป็นฝ่ายที่ถูกเขารุก

เวลานี้ดูเหมือนว่า คนไทยกำลังอยู่ในภาวะปกป้องวัฒนธรรม ถ้าเป็นอย่างนั้นก็แสดงว่าคนไทยไม่เก่งจริง วัฒนธรรมไทยไม่เข้มแข็ง ไม่องอาจ ถ้าเก่งจริงวัฒนธรรมนั้นจะต้องเดินหน้า สามารถแผ่ขยายออกไปให้สังคมอื่นยอมรับ นี่เราได้แค่เป็นเพียงผู้ปกป้องวัฒนธรรมเท่านั้นเอง

อีกอย่างหนึ่ง คักยภาพในตัวของคนไทยที่มีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วจะต้องพัฒนาขึ้นมา คนไทยไม่ใช่ว่าจะไม่มีสติปัญญา คนไทยที่เรียนเก่ง ๆ ขนาดไปนอกสอบได้เป็นที่หนึ่งมีไม่น้อย แต่กลับมาเมืองไทยแล้วเราไม่สามารถใช้ศักยภาพของคนของเราให้ได้ผลดี ดังนั้นเราจะต้องมาตรวจ

สอบตนเองแล้วทำให้ได้ในข้อที่ว่าฐานเดิมที่ตนมีต้องรักษาไว้ให้ได้ และนำมาใช้เป็นจุดตั้งต้นที่ดีที่สุดให้ได้ด้วย เพื่อจะได้ใช้เป็นที่ยาวไปเอาดีที่ยังไม่มีให้ได้

ถ้าจะพึ่งตน ก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นที่พึ่งได้

ถ้าจะเป็นอิสระเสรี ก็ต้องมีความสามารถที่จะทำด้วยตนเอง

ถ้าทำอย่างที่ว่ามานี้ได้ เราก็จะเริ่มพึ่งตนได้ เราพูดกันนั้กว่า จะต้องพึ่งตน ๆ พึ่งตนนี่เป็นหลักการที่จะต้องปฏิบัติ แต่อย่าหยุดแค่นี้ ใน การที่จะพึ่งตนนั้นถ้าเราไม่มีความสามารถที่จะพึ่งตน แล้วเราจะพึ่งตนได้ อย่างไร พูดกันไปว่า พึ่งตนซิ ๆ เงินก็ไม่มี ความสามารถและสติปัญญา ก็ไม่มี แล้วจะให้พึ่งตนได้อย่างไร

พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้หยุดแค่พึ่งตน พระพุทธเจ้าสอนต่อไป พึ่งตนด้วยการทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ ตรงนี้สำคัญ **การทำตนให้เป็นที่พึ่งได้นี้แหละเป็นตัวแท้ที่ต้องการ มันเป็นฐานของการที่จะพึ่งตน** อย่าไปหยุดแค่พึ่งตน เรามักจะพูดว่าให้พึ่งตน อย่างนี้ก็ต้องซัดกันเท่านั้นเอง เขาจะแย่งแล้ว เราก็บอกว่าเธอพึ่งตัวเองซิ อย่างนี้แล้วเขาจะอยู่ได้อย่างไร ต้องช่วยกันไปก่อน แต่เราต้องไปช่วยเขา โดยช่วยให้เขาพัฒนาตัวเองให้เป็นที่พึ่งของตนได้

หลักพุทธศาสนาตรงนี้บางทีเราก็มองข้ามไป หลักการทำตนให้เป็นที่พึ่งได้นั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า *อตตตา หิ อตตโน นาโถ* แปลว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้แค่นั้น พระองค์ตรัสต่อไปว่า

อตตนา หิ สุทนต์น นาถํ ลภติ ทูลลภํ แปลว่า บุคคลมีตนที่ฝึกฝนดีแล้วจะได้ที่พึ่งที่ทำได้ยาก ต้องต่อให้ถึงตรงนี้ พุทธภาษิตไม่ได้จบแค่อตตนา หิ อตตโน นาถเ ไม่ได้บอกแค่ว่าให้ตนเป็นที่พึ่งของตน ท่านบอกด้วยว่าเมื่อมีตนที่ฝึกดีแล้วจึงจะมีที่พึ่งที่ดี นี่ก็คือจะต้องศึกษาต้องเรียนรู้ต้องพัฒนาตน เช่นหลักนาถกรณธรรม คือธรรมที่จะทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ มีถึง ๑๐ ข้อ การปฏิบัติในหลักการนี้สำคัญกว่าเพียงจะพูดว่าพึ่งตน ฉะนั้นเราจะต้องพึ่งตนได้ด้วยการพัฒนาคนของเรา พัฒนาทุนของเรา ทั้งพัฒนาทุนในตัวคนและพัฒนาทุนภายนอก เพื่อจะให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้

การพึ่งตนเองได้ คือความเป็นอิสระเสรีที่แท้จริง ถ้าคนพึ่งตนเองไม่ได้ เขาก็ไม่เป็นอิสระ เพราะยังต้องพึ่งพาคนอื่น คนไทยเราชอบความเป็นอิสระเสรี แต่ต้องมาวิเคราะห์ตนเองอีกว่า ที่ผ่านมานี้ เราเสรี เป็นอิสระอย่างแท้จริงหรือไม่ เพราะบางที่เป็นเสรีภาพแบบหลอกตัวเอง พูดว่า แหม ฉันทำนั้นได้ ฉันทำนี้ได้ อยากจะทำอะไรก็ทำได้ตามชอบใจ แต่ทั้งหมดนั้นเป็นความคลุมเครือ บางที่เป็นเสรีภาพแบบถูกเขาหลอกให้เต็นก็มี ทำให้เรารู้สึกว่า โอ เราทำได้ตามชอบใจ อยากจะกินอะไรก็กิน อยากจะซื้ออะไรก็ซื้อ ซื้อสินค้าต่างประเทศเท่าไรก็ได้ แล้วก็รู้สึกที่เราทำได้ตามชอบใจ

เรามีเงิน เราซื้อสินค้าต่างประเทศมาบริโภคได้ แต่บางทีกลายเป็นว่าถูกเขาล่อ ถูกเขาจูง ถูกเขาชัก ถูกเขาเซ็ด ให้เข้าใจว่าตนเองเสรี ซึ่งที่จริงไม่ใช่เสรีหรอก ถ้าใช้คำแรงก็คือเป็นทาสเขานั่นเอง เสรีภาพในความ

เป็นทาส ฉะนั้นจะต้องระวังมาก เต็มไป ๆ ต้องดูตัวเองว่า เราเสรีจริงหรือเปล่า หลักการง่าย ๆ ก็คือว่า คนที่ทำอะไรได้ตามชอบใจแต่กลับพึ่งตนเองไม่ได้ย่อมไม่ใช่เสรีภาพจริง ลูกที่ทำอะไรได้ตามชอบใจ บอกว่าฉันจะเสรี แต่พึ่งตัวเองไม่ได้เลย อย่างนี้เรียกว่าเสรีภาพได้เต็ม คนที่พึ่งตนเองไม่ได้ เป็นอิสระเสรีหรือ

ความเป็นอิสระเสรีนั้น แนนอนว่าฐานจะต้องมาจากการพึ่งตนเองได้ และกว้างออกไป เมื่อมองทั้งสังคม ถ้าแต่ละคนเอาแต่ใจตัวเอง ทำได้ตามชอบใจ แต่สังคมของตนต้องขึ้นต่อสังคมอื่น อย่างนี้เสรีจริงหรือเปล่า ถ้าเป็นอย่างนั้นก็เหมือนกับที่บอกว่า เราก็เป็นแต่เพียงถูกเขาชักถูกเขาเชิดให้นึกว่าตนเองเสรีเท่านั้นเอง

แท้จริงนั้น คำว่า “ทำอะไรได้ตามชอบใจ” บางทีก็เป็นคำพูดหลอกตัวเอง เพราะคำว่า “ทำ” ในที่นี้มีความหมายกำกวม บางคนทีพูดว่าทำได้ตามชอบใจนั้น เขาหมายความว่า เขาจะซื้ออะไรก็ซื้อได้ตามชอบใจ จะกิน จะเสพ จะบริโภค จะเที่ยวเตร่สนุกสนานอย่างไร ก็ “ทำ” ได้ตามชอบใจ แล้วเขาบอกว่านี่คือเขามีเสรีภาพ

แต่ลองมองอีกที มองให้ดี ก็จะเห็นว่า อะไรก็ตามที่เขาชอบใจ เขาทำไม่ได้สักอย่างเดียว อะไรก็ตามที่เขาชอบใจ เขาต้องซื้อทุกอย่าง เขาต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งที่คนอื่นทำให้ผลิตให้ เขาทำอะไร ๆ ไม่ได้เลย ทำไม่เป็นเลย และเขาก็ไม่ชอบใจที่จะทำเลยด้วย เขาชอบแต่ที่จะไม่ต้องทำอะไร เขาชอบแต่จะเสพเสวยผลจากสิ่งที่คนอื่นทำให้ นี่คือสภาพของนักเสพหรือนักบริโภค คือคนที่ทำอะไรก็ไม่ได้ ผลิตอะไรก็ไม่เป็น

ทำอะไรไม่ได้เลย ได้แต่บริโภค

เพราะฉะนั้น จะต้องมองความหมายให้ชัด คำว่า “ทำได้” ในความหมายของนักเสพนักบริโภค เป็นคำหลอก ๆ ที่จริงคือ “ทำไม่ได้” ซึ่งทำให้กลายเป็นผู้พึ่งพาขึ้นต่อผู้อื่น ต้องรอให้เขาทำให้ผลิดให้ ซึ่งมองในระหว่างประเทศก็คือจะต้องเป็นผู้ซื้อ เป็นผู้จ่าย และเป็นผู้ตาม เป็นผู้รับ เราจะต้องมอง “ทำได้” ให้ถึงความหมายของนักผลิต ที่ทำได้จริง ๆ คือสามารถทำสามารถผลิตสิ่งนั้นขึ้นมาได้ด้วยตนเอง

เสรีภาพในการบริโภค ก็คือการเป็นทาสของประเทศที่ผลิต ใช้หรือเปล่า ขณะนี้ สังคมของเรา ที่มุ่งหมายใฝ่ฝันจะให้ เป็นสังคมแห่งเสรีภาพ จะต้องตั้งหลักให้ถูก ต้องมองให้ชัดว่าความเป็นอิสระเสรีที่แท้จริงอยู่ที่ไหน อย่างน้อยจะต้องเป็นสังคมที่พึ่งตนเองได้ และจะต้องเป็นผู้สามารถให้แก่สังคมอื่นด้วย ไม่ใช่เป็นผู้สามารถรับอย่างเดียว

ถ้าเราทำได้ ผลิตได้ พึ่งตนเองได้ โดยมีอะไรที่จะให้แก่คนอื่นด้วย พอเป็นนักผลิตเองแล้ว จะซื้อของที่คนอื่นผลิตด้วย ก็เข้าระบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลายเป็นดีไป แต่ถ้าทำได้แค่ซื้อเสพนักบริโภค ก็เป็นนักพึ่งพาขึ้นต่อผู้อื่นอย่างเดียว ไม่เป็นอิสระเสรีแน่นอน เพราะฉะนั้น เราจะต้องวิเคราะห์สังคมของเราว่าขึ้นต่อสังคมอื่นหรือไม่ ถ้ายังขึ้นอยู่ก็แสดงว่า อิสระเสรีภาพนั้นไม่มีความหมายที่แท้จริง

ขอสรุปสั้น ๆ ว่า **ถ้าคนไทยไม่เป็นนักผลิต สังคมไทยจะไม่สามารถพึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ ถ้าคนไทยไม่เป็นนักสร้างสรรค์ สังคมไทยจะไม่มีวันเป็นอิสระเสรีได้จริง**

การศึกษาจะต้องพัฒนาคนไทยให้มีเสรีภาพและเป็นอิสระอย่างถูกต้อง อย่างน้อยในแง่เศรษฐกิจ โดยพัฒนาให้เป็นนักผลิตและเป็นนักสร้างสรรค์

จะมองอะไรก็ต้องมองหาเหตุปัจจัย และมองให้เห็นสิ่งที่จะทำต่อไป

ต่อจากนี้ลึกลงไป ก็คือ **เรื่องราวฐานทางความคิด** เรื่องการดำเนินชีวิตที่พูดมาแล้วก็เรื่องใหญ่ แต่แนวคิด วิธีคิด วิธีมอง ความเชื่อ ความคิดเห็น ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ยิ่งสำคัญมากขึ้นไปอีก เพราะเป็นรากฐาน เป็นตัวกำหนดอยู่เบื้องหลังการดำเนินชีวิตนั้น ถ้าแนวคิดความเห็นความเชื่อความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน จะต้องเร่งปรับให้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะต้องเจอแต่วงจรแห่งวิกฤติ

พุทธศาสนาบอกว่าวิญญูเป็นตัวสำคัญ ความเชื่อความยึดถือเป็นหลัก การต่าง ๆ ที่มีอยู่แม้โดยไม่รู้ตัวในจิตใจของเราเอง เป็นตัวนำชีวิตไป เช่น ถ้าเราเชื่อว่าความสุขอยู่ที่การมีวัตถุเสพบริโภค เราก็ดำเนินชีวิตและทำทุกอย่าง เพื่อให้มีและให้ได้มาซึ่งวัตถุเสพบริโภคนั้น อย่างนี้เป็นต้น ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

ที่ผ่านมาแนวคิดความเชื่อบางอย่างของเราอาจจะถูก แต่บางอย่างก็ต้องผิดพลาดแน่นอน เรามาพูดถึงส่วนที่พลาดกันดีกว่า เราพลาดแม้แต่ในเรื่องที่เรียกว่าการปฏิบัติธรรม

เรื่องแรก ที่ขอตั้งข้อสังเกต คือ เรามักมองอะไร ๆ แบบ “นิ่ง”

และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือสิ่งที่สุขสบาย แม้แต่ตัวความสุขความสบายนั้นเอง เราก็มองแบบหนึ่ง และมองเป็นจุดหมายด้วย คือไปหยุดหรือจบที่สุขสบาย ก็คือไปนิ่งนั้นแหละ

เราเอาความสุขสบายเป็นจุดหมายที่ว่า หายทุกข์ พ้นจากทุกข์บีบคั้นเป็นต้น แล้วจะได้หยุด หยุดดี तरहนอนชวย สบายเสียที เพราะฉะนั้นเราจะมองแม้แต่การปฏิบัติธรรมในลักษณะหนึ่ง เพื่อให้ถึงความสุขที่เป็นจุดหมายแล้วก็หยุด เช่นมองความสันโดษเพื่อความสุข มองสมาธิเพื่อความสุข ปลงอนิจจังเพื่อจะให้ใจสบาย ซึ่งดูเหมือนว่าถูกต้องดี แต่ถูกต้องจริงหรือเปล่า อันนี้науวิเคราะห์ ขอตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ก่อน

เรื่องที่ ๒ คือ การมองสิ่งทั้งหลายแบบขาดความสัมพันธ์ มองแค่เฉพาะตัวของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ตัวหรือขาดลอยจากส่วนอื่นและสิ่งอื่น ไม่มองแบบสัมพันธ์ ความสัมพันธ์มี ๒ อย่างคือ

๑) *ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย* คือการมองแบบสืบสาวเหตุปัจจัยว่ามันเป็นมาเพราะอะไร เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นอย่างไร ไม่ใช่มองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ลอยอยู่อย่างเดียว หรือมองแม้แต่ธรรมข้อนั้น ๆ ลอยอยู่ต่างหาก เช่นว่าชาตวินัย ก็ชาตวินัย จะต้องฝึกวินัยกันขึ้นมา โดยไม่มองว่าอะไรเป็นเหตุของวินัย อย่างนี้เป็นต้น การมองความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยนี้ เรียกว่า *การมองเชิงปัจจัยการ*

๒) *ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ* คือการมองในลักษณะคืบเคลื่อนสืบต่อและส่งต่อในกระบวนการ ธรรมทั้งหลายนั้นสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ คือเป็นการปฏิบัติที่คืบเคลื่อนส่งต่อกันไปสู่จุดหมาย เพื่อ

การบรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระ ฉะนั้น ธรรมคือคุณสมบัติและข้อปฏิบัติ
ทุกอย่างในกระบวนการนั้น จะต้องอยู่ในลักษณะคืบเคลื่อนและส่งต่อทั้ง
นั้น ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ก็จะมองขาดเป็นแต่ละข้อ ๆ ถ้ามองขาดตัวนเป็น
แต่ละข้อ ก็แสดงว่าพลาด การมองในลักษณะคืบเคลื่อนในกระบวนการ
นี้เรียกว่า **การมองเชิงไตรสิกขา**

ขอยกตัวอย่างคำว่า “สบาย” คำว่า “สบาย” นี้ในภาษาไทยเรามอง
แบบคนมืออ่อนเท้าอ่อน พอสบายก็ปล่อยมือปล่อยเท้า พร้อมทั้งจะลง
นอน นี้เรียกว่าสบาย จะได้หยุดตื่นหรือเลิกเคลื่อนไหว แต่ถ้าดูความ
หมายในภาษาบาลี สบาย คำเดิมตัวจริง คือ “สัปปาย” ได้แก่ลักษณะ
ที่เอื้อ หนุนต่อการที่จะทำต่อไป หรือเอื้อต่อวัตถุประสงค์อื่นที่มีต่อไป ไม่
ใช้ว่าสบายเป็นจุดจบ แล้วก็เพลิน ปล่อยเลย

สบาย คือเอื้อ เหมาะ หรือเกื้อหนุนให้ทำอะไร ๆ ได้ผลดี ยก
ตัวอย่างเช่น บรรยากาศที่สบาย หรือสิ่งแวดล้อมที่สบาย หมายถึง
บรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมที่ต้องการ ไม่ว่าจะทาง
กาย ทางจิตใจ หรือทางปัญญา อย่างน้อยก็เอื้อต่อสุขภาพ แต่คนไทย
อาจจะมองต่างออกไปว่า เป็นบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่เดือดร้อน
ไม่เป็นทุกข์ หรือน่านอน เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจน ท่านสอนว่า **อสุภะ** คือชากศพ เป็นที่
สบายแก่คนราคจริต ถ้ามองแบบไทย เอ มองดูชากศพ มันจะสบาย
ได้อย่างไร เห็นไหมว่าความหมายที่แท้ของเดิมไม่เหมือนในภาษาไทย
สบายหมายความว่ามันเอื้อ คือเอื้อต่อการพัฒนาของคนราคจริต คน

ราคจริตได้ซำคศพมาพิจารณาแล้วจะช่วยให้ก้าวหน้าต่อไปในการเจริญจิตตภาวนา

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้ที่อยู่สบาย ก็คือจะช่วยให้ปฏิบัติหรือทำสิ่งที่ต้องการได้ผลดี ถ้าได้เสนาสนะที่อยู่อาศัยไม่สบาย ไม่เป็นสัปปายะ การปฏิบัติธรรมก็ยาก สมาธิเกิดได้ยาก เพราะใจอาจจะพลุ่งพล่าน กระวนกระวาย ความคิดว่าวุ่นสับสน แต่พอได้ที่อยู่ที่เหมาะสม เป็นเสนาสนะสัปปายะ จิตก็สงบ ทำให้บำเพ็ญสมาธิได้ง่าย

สบาย คือเกื้อหนุนให้ก้าวไปสู่วัตถุประสงค์ได้สะดวกขึ้น ไม่ใช่เพื่อหยุด คือมันเอื้อโอกาสต่อการที่จะทำให้ได้ผลดี หรือเอื้อต่อวัตถุประสงค์ที่จะก้าวเดินหน้าต่อไป แต่คนไทยมองสบายแบบที่จะหยุดจะนอน จะนั่ง นี่แสดงว่าพลาด

แม้แต่ความสุขก็เช่นเดียวกัน เรามองความสุขในแง่ที่ว่า อ้อ เราทุกข์มานานแล้ว ต้องดิ้นรนอยู่เรื่อย คราวนี้หมดทุกข์แล้ว หยุดลำบาก เสียที พอสุขก็นอนสบายอีก

ที่จริง **“สุข”** แปลว่า สะดวก คล่อง ง่าย ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กับการกระทำ ไม่ใช่หยุด หมายความว่า สุขเป็นสภาพเอื้อ ที่ช่วยเราให้ทำอะไรได้ง่าย เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าเราปฏิบัติต่อสุขผิด

ทุกข์ นั้นร้ายที่ว่ามันบีบคั้น ทำให้เกิดภาวะไม่สบาย จะทำอะไรก็ขัดข้อง ติดขัด ยากลำบาก แต่ทุกข์นั้นก็ทำให้ดิ้นรน แล้วเกิดพลัง ถ้าใช้ทุกข์ไม่เป็น พอถูกทุกข์บีบคั้น ก็ได้แต่โอดครวญหวนละห้อย กลายเป็นซ้ำเติมตัวเอง แต่ถ้าใช้เป็นก็ทำให้เกิดพลัง และเป็นเครื่องฝึกตนให้เข้มแข็ง ตลอดจนพัฒนาปัญญาจากการคิดหาทางแก้ไข

ที่นี้ **สุข** ก็เช่นกัน ถ้าใช้ไม่เป็น พอสบาย สุขแล้วก็เฉื่อยลง หรือหยุด แต่สุขที่ใช้ในความหมายที่ถูกต้องก็คือ มันเอื้อ มันคล่อง มันง่าย ทำให้เราเคลื่อนไหว หรือทำอะไร ๆ ได้สะดวก เพราะตอนที่เรารู้สึกนั้นไม่มีอะไรบีบคั้น ไม่มีอะไรขัดข้อง หรือกีดขวาง ฉะนั้น เราจะทำการสร้างสรรค์อะไรก็ได้คล่องในตอนที่เราสุขนั้นแหละ แต่คนมักจะไม่ใช้โอกาสนี้ เลยกลายเป็นว่า พอสุขก็ลงนอน เรียกว่าทำโอกาสให้เป็นเคราะห์ ตกอยู่ในความประมาท แต่ถ้าใช้สุขเป็นก็กลายเป็นทำได้คล่อง ทำได้ง่าย ทำได้สะดวก อันนี้เป็นความหมายหนึ่งที่จะต้องพิจารณากันให้ดี

ฉะนั้น เมื่อสุขแล้วทางพระจะไม่ให้หยุดแค่นั้น พอสุขก็จะเป็นฐานให้เกิดสมาธิ สมาธิจะเกิดยากถ้าไม่มีสุข เพราะฉะนั้นท่านจึงให้หลักว่า สุขเป็นบรรทัดฐานของสมาธิ คือสุขช่วยให้เกิดสมาธิ พอสมาธิเกิดแล้วก็หนุนต่อไปให้การปฏิบัติดำเนินไปได้ง่าย การปฏิบัติต้องต่อเนื่องกันไปอย่างนี้เรื่อย ฉะนั้นอย่ามองอะไรแบบหยุดนิ่ง ต้องมองแบบเอื้อโอกาส มองความสุขสบาย เป็นต้น ว่าเป็นสภาพเอื้อ คือเอื้อต่อโอกาสในการที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อจะเดินหน้าต่อไป ในกระบวนการคืบเคลื่อนส่งต่อของไตรสิกขาจนกว่าจะถึงจุดหมาย

ถ้าจะสรุปให้ง่าย สำหรับเมืองไทยยามวิกฤตินี้ ก็คงจะต้องบอกว่า ใครมีลักษณะอย่างนี้ คือ “ยามสุขได้แต่สนุกมัวเมา ยามทุกข์มัวจับเจ้ารำพัน” คนนั้นก็ทำโอกาสให้เป็นเคราะห์ ถ้าจะทำเคราะห์ให้เป็นโอกาส เราต้องถือคติว่า “ยามทุกข์ไทยลุกขึ้นสู้ ยามสุขไทยลุกขึ้นสร้าง”

ไม่ว่าจะเป็น “ขาขึ้น” หรือ “ขาลง” ก็ต้องเตรียมขาของเราไว้ก้าวให้ดี

อีกตัวอย่างหนึ่งในภาคปฏิบัติของการดำเนินชีวิต คือ **สันโดษ** ถ้าเรามองว่า สันโดษเพื่อสุข ก็ตัน เพราะว่า เมื่อความสุขเป็นจุดหมาย ก็จบที่สุข พอมีวัตถุบ้างเพียงเล็กน้อย ได้ความสุขแล้วก็นอน ผลคือซีเกียจ แต่หลักการที่แท้บอกว่า สันโดษ คือ เราสุขได้ง่ายด้วยวัตถุน้อยแค่เพียงพอแก่ชีวิต เราจะได้ไม่ต้องมัวระวนระวายในการหาวัตถุมาเสพ เมื่อเราไม่มัววุ่นวายอยู่กับการหาวัตถุมาเสพ เราก็จะออมเวลา แรงงานและความคิดของเราไว้ได้เหลือเฟือ ตอนนี้มีหน้าที่การงานหรือเรื่องราวอะไรที่จะทำ ก็มุ่งหน้าทำได้เต็มที่ ไม่ต้องพะว้าพะวัง พะวักพะวน ตรงข้ามกับคนที่ไม่สันโดษ ซึ่งต้องเอาเวลา แรงงาน และความคิดไปใช้กับการแสวงหาวัตถุเสพบริโภคมาบำรุงบำเรอตนเอง เพื่อจะหาความสุขให้ได้ แต่ก็ไม่สุขสักที ก็เลยไม่เป็นอันทำอะไรอื่น

เมื่อเราสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย เราสันโดษแล้ว แรงงานก็เหลือ เวลาที่เหลือ ความคิดก็เหลือ เราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นไปทำงาน ทำหน้าที่ ทำการสร้างสรรค์ ถ้าเป็นพระ พอสันโดษในปัจจุบันก็มีเวลาไปทำหน้าที่เล่าเรียนปฏิบัติเผยแผ่ธรรมได้เต็มที่

ฉะนั้น สันโดษจึงเป็นเรื่องของการสร้างความพร้อมที่เราจะเดินหน้าต่อไปในกระบวนการพัฒนาชีวิต แต่ถ้าเรามองสันโดษแบบว่าจะได้สุขสบายแล้วนอน ก็จบแน่นอน สันโดษต้องเป็นตัวสร้างสภาพเอื้อและเป็นตัวส่งต่อในกระบวนการ

สมาธิ ก็ทำนองเดียวกัน เวลานี้คนใช้สมาธิเป็นตัวกล่อมกันมาก สมาธิเพื่ออะไร ก็คงจะคิดตอบอยู่ในใจว่า เพื่อจะได้สุขสงบ สบาย เท่ากับต่อด้วยนอน เวลามีสัญหาอะไร ก็ไปเข้าสมาธิ จะได้หลบปัญหา หายวุ่นวายใจ พอสงบสบายใจได้แล้วก็ปล่อยปัญหาทิ้งไว้ไม่ต้องแก้ เป็นการแก้ปัญหาเพียงชั่วคราว หรือหลบปัญหา เหมือนกินยานอนหลับ แต่คนกินยานอนหลับแก้ปัญหาได้ไหม ก็ไม่ได้ อย่างนั้นเรียกว่า ใช้เป็นที่พักจิต

ประโยชน์ที่แท้ของสมาธิก็คือ เป็นการสร้างสภาพจิตที่ท่านเรียกว่า *กมฺมณีย์* แปลว่า ทำให้จิตควรแก่งาน จิตที่เป็นสมาธิ คือจิตที่เหมาะสมแก่การใช้งานมากที่สุด ก็ใช้มันเลย เอาไปใช้ในการคิดพิจารณาด้วยสติปัญญา ตอนนั้นแหละจะคิดออก คิดชัด คิดเล่นโล่งตลอด คนที่จิตใจฟุ้งซ่านว่าวุ่นไม่มีสมาธิจะคิดอะไรไม่ออก มัวแต่ลึบสนวุ่นวาย วอกวน และติดตัน แต่พอมีสมาธิ ใจสงบโปร่งใส ก็คิดแนวแน่ไปทะลุตลอด ปรุโปร่ง และมองเห็นชัดเจน ฉะนั้น สมาธิจึงเป็นฐานของปัญญา จะเห็นว่าในไตรสิกขา ศีลส่งต่อแก่สมาธิ สมาธิส่งต่อแก่ปัญญา ไม่ได้หยุด

ถ้าสมาธิด้วน ก็จบที่สุขสงบ พอหายกลุ้มหายกังวลแล้ว ไปนอนหลับเสียนี้ ก็ใช้ไม่ได้ จะเห็นว่าพวกเราใช้สมาธิเป็นตัวกล่อมกันเสียมาก นี่ก็คือการมองอะไรต่ออะไรแบบหยุดนิ่ง ขาดความสัมพันธ์ ทั้งไม่มองเชิงเหตุปัจจัย และไม่มองเชิงไตรสิกขา ในแง่เป็นองค์ประกอบที่เกื้อหนุนให้เราสืบเคลื่อนต่อไปในกระบวนการเดินทางอย่างที่ว่าเมื่อ

การปลงอนิจจัง ก็เหมือนกัน พอมีอะไรแตกหัก มีการพลัด

พราก ก็ปลงว่า เออ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ แตกได้ ดับได้ เกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องดับไป จะไปทำอะไรได้ ก็ต้องปล่อยให้มันเป็นไป หรืออย่างเวลานี้ มีวิกฤติ เศรษฐกิจเสื่อมทรุด ก็ปลงว่า มันเจริญแล้วก็ต้องเสื่อม มันเสื่อมได้เดี๋ยวมันก็เจริญเองแหละ ของมันเป็นอนิจจัง พอปลงได้ก็ใจสบาย อันนี้เป็นเพียงการเอาความรู้เท่าทันมาใช้อย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ นับว่าเสี่ยงอันตราย

พระพุทธเจ้าตรัสว่า *วชฺชมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ* ลังขารคือสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงแท้แน่นอน จะต้องเสื่อมสลายไป เพราะฉะนั้น อย่างอนิจจัง จึงไม่ประมาท อนิจจังนำไปสู่ความไม่ประมาท หมายความว่า การรู้ความจริงของธรรมชาติที่เป็นอนิจจัง นำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท คือหลักความจริงนั้นบอกเราว่า สิ่งทั้งหลาย รวมทั้งชีวิตของเรา เป็นของไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แต่ทั้งนี้ มันไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น เราจะนอนใจอยู่ไม่ได้ จะต้องลุกขึ้นดิ้นรนขวนขวาย แก้ปัญหา โดยศึกษาให้รู้เหตุปัจจัย แล้วแก้ไขและทำที่เหตุปัจจัย อย่างนี้จึงจะเข้าหลักการ

ในภาวะเศรษฐกิจยามวิกฤตินี้ บางคนบอกว่า ตอนนี้เป็นเศรษฐกิจ “ขาลง” ต่อไปถึงเวลาก็เป็น “ขาขึ้น” รอไปก่อน เดี่ยวก็ดีเอง คำว่า “ขาขึ้น-ขาลง” นี้ เป็นคำเชิงวิชาการ แต่นำมาใช้กันในความหมายที่แฝงด้วยความรู้สึกของคนที่ปล่อยตัวตามโชคชะตา หรืออย่างน้อยก็ปล่อยตัวตามกระแส ซึ่งเสี่ยงภัย และไม่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์

เศรษฐกิจที่ต้องวิฤติมาเป็นแบบนี้ เพราะเป็นขาลง เมื่อถึงขาขึ้น เศรษฐกิจก็จะดี พอพูดอย่างนี้ ก็ชวนให้รู้สึกว่ เศรษฐกิจจะวิฤติหรือ หายวิฤติเป็นเรื่องของวงจรที่จะเป็นไปเอง มันจะต้องเป็นอย่างนั้น เหมือนกับพูดต่อไปในวงเล็บว่า เราจะทำอะไรได้ ก็ต้องรอมันไป จนกว่า มันเป็นขาขึ้น แล้วมันก็จะดีเอง ถ้าอย่างนี้ก็เข้า **ลัทธิแล้วแต่โชค** ผิดหลักความจริง และผิดหลักพุทธศาสนา

ทางที่ถูก ควรพูดให้เต็ม และสร้างความรู้สึกหรือท่าทีให้ถูกต้อง ว่า เศรษฐกิจตอนนี้เป็นขาลง ตามวงจรซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น เพราะกระบวนการของเหตุปัจจัยต่อเนื่องกันมาที่จะให้มันเป็นอย่างนั้น เมื่อมองอย่างนี้ก็เห็นทางหรือตั้งท่าทีในทางที่เราจะเข้าไปมีส่วนแก้ไขจัดการได้บ้าง

จริงอยู่ เหตุปัจจัยในเรื่องนี้มีมากมาย เช่น มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยหลายอย่างอาจพ้นวิสัยของเราที่จะจัดการได้ แต่ส่วนใดเราแก้ไขปรับปรุงได้ เราก็จะได้พยายามทำ และเหตุปัจจัยทุกอย่างย่อมทำทลายปัญญาให้ศึกษาจนรู้เข้าใจ และด้วยความเพียรทางปัญญานี้ต่อไปเราก็จะสามารถจัดการกับเหตุปัจจัยทั้งหลายได้มากขึ้น ๆ จนสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองจากฐานะที่ขึ้นต่อกระแส เป็นผู้ถูกกำหนด ให้กลายเป็นผู้ปรับเปลี่ยนกระแส ตลอดจนเป็นผู้นำและเป็นผู้กำหนดกระแส

ถ้าไฟดี ไฟท่า และพยายามจัดการกับเหตุปัจจัย ถึงจะยังไม่แกร่งกล้า แต่อย่างน้อยถึงคราว “ขาลง” ก็จะลงได้สวย และเมื่อถึงคราว “ขาขึ้น” ก็จะขึ้นได้สูง ด้วยเรี่ยวแรงกำลังของตนเอง มิใช่ว่าพอ “ขาลง”

ก็ถูกกระแทกเต็มทีเจ็บหนัก พอ “ขาขึ้น” ก็ขึ้นไม่ไหว หรือขึ้นได้เพราะ
ถูกอุ้มพลอยตามเข้ขึ้นไป

ที่จริงนั้น เราก็มีส่วนร่วมในการสร้างกระแสและทำให้เกิดวงจร
อย่างที่เป็นอยู่นั้นอยู่แล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยโมหะ
หรือมีส่วนร่วมด้วยปัญญาเท่านั้นเอง จุดเริ่มที่จะแก้วิกฤติ ก็คือการเริ่ม
เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยปัญญา โดยยืนอยู่บนขาของตัวเองที่แข็งแรงมัน
คง

สู่ยุคใหม่ แห่งการสร้างสรรค์สังคมไทย

ตอนนี้เวลาหมดแล้ว ขอพูดสั้น ๆ ว่าสิ่งสำคัญที่จะต้องทำต่อไป
ขอยกเป็นคำสรุปว่า

“อย่ามองแคบแคไทย อย่ามองใกล้แค่คราวทุกข์”

เวลานี้ เมื่อถึงคราววิกฤติ เกิดความทุกข์ขึ้น มันชวนให้เรามอง
แคบ มองแต่ตัว บางทีไม่มองแค่เมืองไทยด้วยซ้ำ มองแค่ตัวเองคนเดียว
เลย มองแคไทยก็ยังมีดี แต่มองแคไทยก็ยังไม่พอ ต้องมองไปทั่วโลก
ถ้าเราจะแก้ปัญหาโดยเฉพาะระยะยาว จะต้องมองไปทั่วโลก และมอง
ด้วยความรู้เท่าทัน อย่างน้อยไม่ถูกพัดพาให้ไหลไปตามกระแส ไม่ถูก
อิทธิพลภายนอกครอบงำ ต้องรู้ทัน แล้วคิดที่จะก้าวไปสู่การร่วมรับผิดชอบ
ขอสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก ต้องรับผิดชอบโลกด้วย อย่าคิดแค่
รับผิดชอบเมืองไทยเท่านั้น

๑. ในการมอง อย่ามองแคบแคไทย และ

๒. ทำจิตทำปัญญาให้สมกับโลกาภิวัตน์

พูดกันว่าเป็นโลกาภิวัตน์ แต่คิดแคบนิดเดียว มองแค่ตัวเอง คนเดียว มองแค่เมืองไทย ไม่สอดคล้องกัน เมื่อสิ่งทั้งหลายเป็นโลกาภิวัตน์ อะไร ๆ ก็ไร้พรมแดน เราก็ต้องทำจิตปัญญาให้สมกัน คือ ทำใจให้กว้าง และใช้ปัญญามองให้ไกลไปทั่ว ให้เป็นจิตปัญญาที่ไร้พรมแดนด้วย ต้องรู้เท่าทันโลก รู้เหตุปัจจัยของความเคลื่อนไหวในโลก รู้กระแสเหตุปัจจัย เช่น รู้ฝรั่งก็รู้ให้ถึงเหตุปัจจัยของฝรั่ง อยากรู้แค่ผล หรือรู้แค่ปรากฏการณ์ของฝรั่งไม่ได้ ต้อง มองกว้าง และคิดลึก คิดไกล

พร้อมกันนั้นก็อย่ามองใกล้แค่คราวทุกข์ ไม่ใช่ว่าคราวทุกข์ก็มองอยู่แค่ยามวิกฤตินี้ ต้องมองยาวต่อไปข้างหน้าว่าจะแก้ปัญหอย่างไร จะสร้างสรรค์ประเทศชาติโดยมีจุดหมายอย่างไร แล้วก็ไม่ใช่มองแค่เศรษฐกิจ สิ่ง dingam ที่จะต้องทำมีอีกมากมาย ไม่ใช่ว่าพอแก้เศรษฐกิจได้เดี่ยวเราก็จะสบาย พอสบายก็ลงนอนอีกแล้ว แล้วก็ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยอีก ต้องมองต่อไปอีก เศรษฐกิจเป็นเพียงปัจจัย พระบอกว่า วัตถุและเศรษฐกิจเป็นปัจจัย คือเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราก้าวไปทำสิ่งที่ dingam ทำการสร้างสรรค์สิ่งอื่นต่อไป

การที่จะเป็นผู้นำในโลก ไม่ใช่แค่ทางวัตถุ แต่จะต้องนำทางจิตปัญญา การนำที่แท้จริงคือการนำทางจิตใจและทางปัญญา ฉะนั้นสังคมไทยนี้อย่ามุ่งหมายแคบ ๆ ใกล้ ๆ ต่ำ ๆ พอเห็นเขาเป็นผู้นำในโลก เศรษฐกิจ ก็อยากจะเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจบ้าง มันยังต่ำเกินไป เศรษฐกิจนั้นสำคัญมาก แต่ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะเศรษฐกิจเป็นปัจจัย เราต้องอาศัย

มันก้าวต่อไป ถ้าติดอยู่แค่เศรษฐกิจก็ผิด เรียกว่า ใฝ่ต่ำ เราจะต้องเป็นผู้นำทางปัญญาให้ได้

ไทยจะต้องมุ่งหมายเป็นผู้นำทางปัญญา ยังมีเรื่องที่ต้องพัฒนากันต่อไป คุณค่าของเศรษฐกิจอยู่ตรงนี้ คือเอามันมาเป็นฐาน เป็นปัจจัยเอื้อในการก้าวไปสู่ความเป็นผู้นำทางปัญญานั้น **อย่าใฝ่ต่ำแค่เอาดีทางเศรษฐกิจ แต่ต้องใฝ่สูง มุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ชีวิต สังคมและโลกที่ดียิ่ง มีสันติสุขแท้จริงให้ได้**

สุดท้ายก็คงจะบอกว่า เตรียมสร้างฐานของสังคมใหม่ให้ดีขึ้น ตอนนี่ถึงเวลาแล้วที่จะสร้างสังคมใหม่ หรือถ้าพูดไม่เอาใหญ่เกินไปก็เป็น **'สังคมยุคใหม่'** เมืองไทยต้องขึ้นยุคใหม่แล้ว จึงต้องสร้างฐานของสังคมไทยยุคใหม่นั้นให้ดี

ขณะนี้เมืองไทยมาถึงโค้งใหม่แห่งประวัติศาสตร์แล้ว โค้งนี้ของประวัติศาสตร์เป็นโค้งสำคัญ จะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เราจะไปดีหรือไปร้ายก็ถึงโอกาสละคราวนี้ ต้องไปให้ดี โค้งนี้ต้องทำให้ดีที่สุด โดยเฉพาะก็คือ การถือโอกาสที่จะให้การศึกษาที่ถูกต้อง ด้วยการฝึกฝนอบรมเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะมาสร้างชาติ

เด็กที่จะเป็นผู้สร้างชาติได้ ต้องเป็นนักสร้างสรรค์ ตอนนี่เด็กของเราส่วนใหญ่เป็นนักบริโภค ถ้ามีแต่เสพบริโภค ไม่เป็นนักสร้างสรรค์ จะสร้างชาติได้อย่างไร เพราะฉะนั้น จะต้องพัฒนาเด็ก ให้เป็นนักสร้างสรรค์ให้ได้ การที่เด็กจะเป็นนักสร้างสรรค์ได้ ก็จะต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ดี

ไฟป่า ไฟศึกษา ไฟสร้างสรรค์ บากบั่นสู้สิ่งยาก อย่างน้อยต้องเป็น
นักผลิต ถ้ามันเป็นนักเสพนักบริโภคก็เดินหน้าไปไม่ได้ เป็นแค่
นักผลิตคือเป็นนักสร้างสรรค์ขั้นต่ำก็ยังมี แต่ถ้าจะให้งามควรก้าวไปเป็นนัก
สร้างสรรค์ที่แท้จริง

คนเรามีเรื่องเสพ เรื่องศึกษา และเรื่องสร้างสรรค์ ๓ อย่างนี้ เรา
อย่าหยุดแค่เสพ ถ้าวงจรรอบแค่เสพ ก็เป็นอันว่าวนและตันแน่ เสพต้อง
เอามาทำให้เป็นปัจจัยแก่การศึกษา แล้วการศึกษาก็จะเป็นปัจจัยแห่งการ
สร้างสรรค์ ไม่ใช่เสพเพียงเพื่อผลิตเพลินบำรุงบำเรอตัวเองให้สุขสบาย
แล้วก็จบ เป็นจุดหมายอย่างที่ว่าข้างต้น

ต้องถามว่า เราเสพบริโภคเพื่ออะไร คำตอบก็คือ เพื่อเราจะได้
พร้อม เพื่อเราจะได้มีกำลังที่จะเดินหน้า เพราะวัตถุเป็นปัจจัยหรือเป็น
ฐาน เมื่อฐานพร้อมแล้ว เราจะได้ศึกษา พอศึกษาแล้ว เราจะได้พร้อม
ที่จะทำการสร้างสรรค์ เพราะเราจะมีปัญญาที่จะทำอะไรเป็น ถ้าเราใช้วัตถุ
โดยเฉพาะอุปกรณ์เทคโนโลยีเพื่อเสพ เราก็จบแค่หาความสุข เอา
คอมพิวเตอร์มาเล่นเกมส์ทำเดี่ยว ดูทีวีแต่ละวันก็ดูแต่การบันเทิง ใช้
ไอทีเพื่อเสพ

เดี๋ยวนี้ถามเด็กไทย เด็กยอมรับว่า ฉันใช้ทีวี ใช้ไอที ใช้คอม-
พิวเตอร์ เพื่อเสพ ๙๐% ใช้เพื่อการศึกษาไม่ถึง ๑๐% เมื่อสนทนากันไป
เด็กบอกว่าต่อไปนี้จะแก้ไขปรับปรุง เอา ๕๐-๕๐ คือจะใช้เพื่อเสพ ๕๐%
ใช้เพื่อศึกษา ๕๐% แต่ไม่ต้องเอาถึงขนาดนั้นหรอก ตอนนี้อยอมให้

เห็นใจเด็ก เพราะผู้ใหญ่ทำไว้ผิด ให้เด็กใช้ไอทีเพื่อเสพ ๗๐% ขอเพื่อ
 ศึกษาแค่ ๓๐% ถ้าเด็กใช้ทีวีเพื่อศึกษา ๓๐% ใช้คอมพิวเตอร์เพื่อศึกษา
 เพื่อสร้างสรรค์ ลัก ๓๐% เมืองไทยจะเริ่มตั้งตัวได้ เอาแค่นี้ก่อน ฉะนั้น
 ต้องให้เสพเป็นปัจจัยแก่ศึกษา และให้ศึกษาเป็นปัจจัยแก่สร้างสรรค์ **เมื่อ
 ไรเด็กไทยเป็นนักสร้างสรรค์ เขาจะสร้างชาติไทยได้แน่นอน**

สำหรับยุคที่ผ่านมา เราคงต้องยอมรับว่าเราคงเดินทางมาผิด ไม่
 ใช่มิผิดหมด แต่ก็ผิดมาก เช่น เห็นผิด คิดผิด เป็นอยู่ผิด ดำเนินชีวิตผิด
 เราเพลินกับยุคกินบุญเก่า เลยเสวยผลและนอนสบาย พุ่มเฟิยพุ่งเพื่อ
 เป็นนักบริโภค แถมบางทีผลบุญที่เสวย หรือสมบัติที่บริโภคนั้น เป็น
 ของที่ยืมเขามาชื่นชมเสียด้วย ไม่ใช่สมบัติของตัวเองที่สร้างสรรค์ขึ้นมา
 ด้วยริ้วแรงการผลิตของตน ความสุขความพรั่งพร้อมที่มีก่อนวิกฤตินั้น
 เป็นสมบัติที่ยืมเขามา ใช่ว่าหรือเปล่า ไม่ใช่สมบัติที่ตัวสร้างขึ้น ถ้าสร้างขึ้น
 มาเองแล้ว ชื่นชมเสวยผลบุญเก่าไม่สร้างต่อ ก็ยิ่งแยแล้ว นี่ไปเอาสมบัติ
 ของคนอื่นมาชื่นชมเสียอีก ก็ยิ่งแยใหญ่

ฉะนั้น ต่อไปนี้ต้องสร้างของตัวเองให้ได้ ต่อไปนี้ต้องเป็นยุคแห่ง
 การสร้างสรรค์ เราจะต้องสร้างเด็กไทยรุ่นใหม่ ให้เป็นประชากรของยุค
 แห่งการสร้างสรรค์สังคมใหม่ให้ได้ ด้วยการพัฒนาเด็ก ให้การศึกษาเด็ก
 ให้เป็นนักสร้างสรรค์ เริ่มตั้งแต่ ให้เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่ศึกษา ใฝ่สร้าง
 สรรค์ เป็นนักผลิตที่ปากบั่น สู้สิ่งยาก ไม่กลัวงานหนัก

“ทางข้างหน้าอีกยาวไกล ไทยพร้อมที่จะเดินไปหรือยัง ?” ขอถาม
 เท่านั้น

ขอจบปาฐกถาวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ขอความสุขสวัสดิ์ จงมีแต่ทุกท่าน
ทั้งในที่ประชุม และนอกที่ประชุม ขอทุกท่านจงมีความสุขความเจริญ
ก้าวหน้า ในปีใหม่ ๒๕๔๑ และตลอดไป โดยทั่วกันทุกท่าน